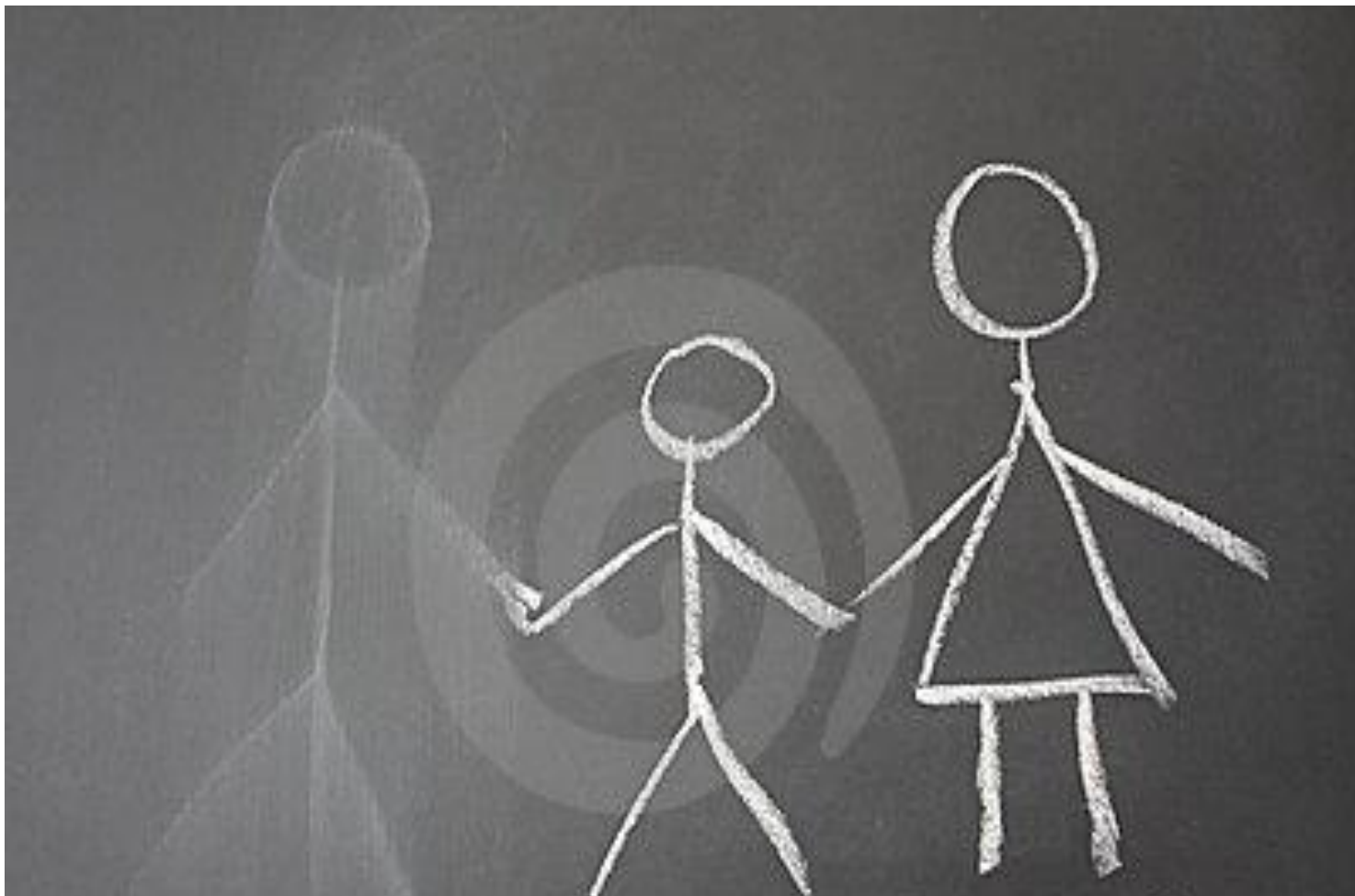

This is the **published version** of the bachelor thesis:

Egea Sánchez, Marta; Jariot, Mercè, dir. Violència de gènere : les víctimes indirectes. Atenció socioeducativa a fills. 2014. 102 pag. (827 Grau en Educació Social)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/122732>

under the terms of the license

dreamstime.com

Violència de gènere: Les víctimes indirectes

Atenció socioeducativa a fills/es de dones víctimes de violència masclista

*Marta Egea Sánchez
16 de Juny de 2014
Mercè Jariot
Ed. Social*

Índex

Resum.....	2
Introducció i definició del projecte	3
1. Marc teòric: Estat de la qüestió i rellevància del tema.....	4
1.1 Nens i nenes; víctimes indirectes de la violència de gènere a l'àmbit familiar.	4
1.1.1 La violència de gènere com una forma de violència intrafamiliar	4
1.1.2 Maltractament infantil com a conseqüència de la violència de gènere: La victimització.	5
1.1.4 Tipus d'exposició a la violència i efectes en el desenvolupament de l'infant.....	8
1.2 La violència de gènere i els seus efectes en les relacions intrafamiliars.....	13
1.2.1 Una relació en perill: El vincle d'aferrament entre pares-fill.	13
1.2.2 La figura paterna.	14
2. Recursos del territori: Tractament.	16
1.3.1 Recursos assistencials	18
1.3.2 Recursos residencials	19
3. Condicions en les que es pot aplicar la intervenció	21
4. Conclusions	24
5. Consideracions finals.....	25
Bibliografia	27
Annex I.....	29
Proposta de la intervenció	29
1.1 Introducció	30
1.2 Detecció de necessitats.....	30
1.3 Objectius	33
1.4 Continguts	34
1.5 Temporalització.....	34
1.6 Planificació d'activitats.....	35
1.7 Agents implicats	49
1.8 Metodologia	51
1.9 L'avaluació.....	52
1.9 Annex del Programa	53

Resum

La violència de gènere està present en la societat del moment, aquesta es produïda per els estereotips de gènere que s'estableixen. Moltes d'aquestes situacions violentes es produeixen dins el nucli familiar i els nens són partícips. Per tant és important definir-los com a víctimes. És per això que cal poder donar-los una atenció determinada per pal·liar els efectes i les conseqüències que aquesta situació tenen en el seu desenvolupament. Per fer-ho trobem un recull teòric i els recursos que, de forma secundària, ofereixen una atenció a aquest col·lectiu. Tanmateix, s'ha planificat un programa socioeducatiu destinat a fills de dones víctimes de violència de gènere essent ells els principals agents d'intervenció. Aquest programa està destinat a ser implementat a cases d'acollida o centres residencials per a víctimes; no oblidant-nos del paper essencial que les mares desenvolupen en la recuperació dels seus fills.

Resumen

La violencia de género se encuentra presente en la sociedad del momento, producida por los estereotipos de género que se establecen en la misma. Muchas de estas situaciones de violencia se producen dentro del núcleo familiar y los niños son partícipes de ésta. Por ello, es importante definirlos como víctimas. Es por eso que hay que darles una atención determinada para así poder hacer frente a los efectos y las consecuencias que esta situación tienen en su desarrollo. Para hacerlo nos encontramos con un marco teórico y unos recursos, que de forma secundaria, ofrecen una atención a este colectivo. Por ello, se ha planificado un programa socioeducativo destinado a los hijos de mujeres víctimas de violencia de género siendo ellos los agentes principales de la intervención. Este programa está destinado a ser implementado en centros residenciales para las víctimas, o casas de acogida; sin olvidarnos del papel esencial que las madres desarrollan en la recuperación de sus hijos.

Abstract

Nowadays, gender violence is really present in our life and it is produced by the stereotypes established in that society. A lot of these situations are produced in the family core and children are often witnesses. For this reason, it's very important to define them as victims. Moreover, we have to give them a special attention in order to take care of the effects of their development. In order to make this possible, we present a theoretical frame and a few resources that, secondarily, pay attention to this group. Therefore, a socio-educational program has been planned to the children of abused women, being them the principal agents of the intervention. This program is aimed to be introduced in residential homes for victims, without forgetting the essential paper that mothers carry out in the recovery of their children.

Introducció i definició del projecte

Els estereotips de gènere es troben presents tant en les societats orientals com occidentals, aquest aspecte condiciona les relacions de parella i pot comportar que s'estableixi violència dins d'aquesta. Moltes parelles, en edats compreses entre els 20 y els 45 anys, tenen fills. Aquests formen part del nucli familiar i com a tals resideixen a la mateixa llar que els pares. En moltes casos la violència es desenvolupa dins d'aquesta i els fills passen a conviure amb ella. És per aquest motiu que cal identificar-los com a víctimes d'aquest procés violent. Els infants, doncs, necessiten rebre una atenció especialitzada; aquesta ha d'estar focalitzada en ells mateixos, com agents principals de la intervenció, amb l'objectiu de pal·liar els efectes negatius que els hi comporta viure sota aquesta realitat.

Per poder presentar un programa que ofereixi atenció a aquest col·lectiu, s'ha optat per la opció professionalitzadora, realitzant, doncs, prèviament una recerca sobre el tema escollit.

Per tal de entendre la violència és important partir de les diferents opinions dels experts en el tema valorant així les seves aportacions teòriques i construint, a partir d'elles, un marc teòric de referència; en aquest podem trobar diferents aportacions sobre la conceptualització de la violència, aquesta com una forma de maltractament infantil, així com el tipus d'exposició que els nens poden tenir envers ella i les conseqüències que pot comportar en el seu desenvolupament. A més, és important poder valorar quin és el paper dels professionals específic i en quina mesura els recursos del territori n'ofereixen atenció.

Tenint en compte aquest dos aspectes anteriors, s'han extret una sèrie de conclusions identificant i exposant els aspectes teòrics més rellevants. A més, s'ha fet un anàlisi de les mancances i les potencialitats dels diferents serveis que s'ofereixen.

Partint d'aquesta realitat, s'ha cregut oportú poder planificar un programa destinat a aquests infants que es pogués impartir en un dels recursos analitzats; els més adients per fer-ho són els residencials. És important, també, establir en quines condicions es podria aplicar i quins requisits serien indispensables per a fer-ho.

Per tal de finalitzar, s'han exposat unes consideracions finals en les que podem trobar quins aspecte dels quatre cursos acadèmics s'han pogut plasmar i els aprenentatges que s'han interioritzat, així com les competències adquirides, tant a nivell conceptual, com procedimental i actitudinal després de la realització d'aquesta recerca.

Després d'haver pogut analitzar i reflexionar sobre els infants víctimes de la violència, s'ha considerat oportú planificar un programa d'intervenció, per tal de poder plasmar les intencions assistencials i educatives, així com les competències pròpies de l'educació social en aquest context. El programa "Atenció socioeducativa a fills/es de dones víctimes de violència de gènere" el podem trobar en finalitzar aquesta memòria, a la part annexada.

1. Marc teòric: Estat de la qüestió i rellevància del tema

1.1 Nens i nenes; víctimes indirectes de la violència de gènere a l'àmbit familiar.

1.1.1 La violència de gènere com una forma de violència intrafamiliar

La Organització mundial de la Salut (OMS, 2002) defineix la violència com l'ús deliberat de la força física o el poder, ja sigui en grau d'amenaça o efectiu, contra un mateix, una altra persona o un grup o comunitat, que causa o tingui moltes possibilitats de causar lesions, la mort o d'altres efectes psicològics, trastorns del desenvolupament o provocacions.

Segons l'apreciació de la OMS, la violència es pot desenvolupar en diferents àmbits o escenaris, centrant-nos doncs en el se de la família és important destacar la gran multivarietat de denominacions que se li atribueix a aquesta; des de violència familiar fins a violència domèstica. Corsi i Aumann (2003) la denominen violència familiar referint-se a ella com tota aquella forma d'abús, ja sigui físic, psicològic o sexual que té lloc en la relació entre els membres d'una família identificant la violència en un marc on la jerarquització i el poder es troben presents.

En canvi, autors com Torres (2006) la diferencien de la domèstica per l'objecte d'aquesta i pel context on es desenvolupa; per tant, la consideren com a qualsevol acte de violència portat a terme per aquells que sostenen un vincle afectiu, conjugal, de parella, patern-filiar o semblant amb la víctima.

La família és un element que per si sol ja comporta una sèrie de característiques que la fan potencialment conflictiva; la gran intensitat de la relació (molt temps junts, la influència que s'exerceix sobre els altres, el grau de confiança...), la pròpia composició familiar on existeixen diferenciacions entre els seus membres i uns rols fixats que cadascun d'ells porta a terme i el caràcter privat de les actuacions d'aquests (Patró & Limiñana, 2005).

Des del meu punt de vista, el terme que podria englobar més les consideracions anteriors és violència intrafamiliar, fent referència a qualsevol tipus d'agressió (física, psicològica, sexual, ambiental, social o per negligència) a una persona de la pròpia família, sigui en l'àmbit domèstic (dins la llar) o no i que ocasioni a la víctima unes conseqüències negatives. Aquests membres van des de germans, pares, tiets, nebots, fins a la pròpia parella o els fills, destacant aquests dos últims com a destinataris principals, pel fet de pertànyer al nucli familiar més pròxim de l'agressor.

Les interaccions familiars estan influenciades per factors socials, culturals, emocionals, comportamentals i de la organització familiar que han afavorit el manteniment del fenomen de la violència com protagonista (Rubiano, 2003), especialment en les creences sobre les característiques donades culturalment al rol que ha de ser assumit per cadascun dels membres de la família, així com per la normalització i justificació de la violència a l'interior d'aquesta com forma de solució de problemes (Patró & Limiñana, 2005).

Tenint en compte aquesta idea, moltes de les agressions que s'originen en el nucli familiar i més concretament en la parella són aquelles influenciades per raons d'estereotips socials

referents al gènere, desenvolupant-se doncs inicialment per aquest tipus de violència. La violència de gènere fa referència a aquest mateix concepte, encara que d'una manera més amplia.

Des de L'Organització de les Nacions Unides (1993) es va considerar aquesta com qualsevol acte violent per raó de gènere que resulta, o podria resultar en danys físic, sexual o psicològic sofert per la dona, incloent, també, les amenaces de realitzar aquests actes.

El terme violència de gènere ha anat evolucionant al llarg del temps, on diferents autors han fet referència a ella de determinades formes, finalment una la denomina com: "La coacció física exercida sobre una persona per a viciar la seva voluntat i obligar-la a executar un acte determinat. Pot adoptar diferents formes; física, verbal, psíquica, sexual, social, econòmica, etc. Unes formes de coacció que s'han exercit al llarg de la història" (Expósito F., 2011)

Considerant l'opinió dels diferents autors, podríem establir la violència de gènere com una forma de violència intrafamiliar i especificar el fet que la violència de gènere deriva dels estereotips de gènere transmesos i perpetuats dins la societat, la família, l'escola o els mitjans de comunicació. Aquests estableixen les bases del desequilibri que es dona entre homes i dones, posicionant-les a elles en un estatus inferior i originant doncs una relació jeràrquica entre ambdós sexes. Doncs, actualment el poder de l'home sobre la dona és una qüestió evident i les situacions d'abús es presenten de formes molt diferents. Podríem dir doncs, que en molts contextos les dones es veuen influïdes i sublimades a les accions de l'home. Aquestes actituds deriven a una relació hostil, convertint el nucli familiar en un estatut no consolidat i força insegur, on les situacions violentes es troben presents.

La violència exercida dins la família es veu fortament influenciada pel context de privatització on es desenvolupa, així com per la falta de control de la resta de població a aquesta situació. Tanmateix, però, les actituds que es porten a terme dins d'una relació de parella, en molts casos, són emmascarades i es presenten en contextos privats on l'agressor actua amb total assegurat que no serà descobert. És per això que la llar (sigui en presència dels fills o no) és un dels escenaris idonis per actuar.

1.1.2 Maltractament infantil com a conseqüència de la violència de gènere: La victimització.

Segons la Organització Mundial de la Salut (OMS, 2002) El maltractament infantil són els abusos i la desatenció de que són objectes els menors de 18 anys i que inclou tots els tipus de maltractament físic, psicològics, abús sexual, desatenció, etc que puguin causar un dany a la salut, el desenvolupament o la dignitat del nen o posar en perill la seva supervivència, en el context d'una relació de responsabilitat, confiança o poder. L'exposició a la violència de parella també s'inclou entre les formes de maltractament infantil.

La Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (Departament d'Acció Social i Ciutadania. Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència, 2013) esdevé que els maltractaments d'infants i adolescents es produeixen quan qualsevol persona, institució o la mateixa societat, per acció, omissió o tracte negligent, no accidental, priva l'infant o

adolescent dels seus drets i del seu benestar, amenaça o interfereix el seu desenvolupament físic, psíquic i social.

Seguint en la mateixa línia, per a la Societat Catalana de Pediatria (2011) un menor o una menor és maltractat quan és objecte de violència física, psíquica i/o sexual, o si pateix manca d'atencions per part de les persones o de les institucions de les quals depèn per al seu desenvolupament

Els tres grans organismes anteriors troben sinergies i coincideixen en que es poden desenvolupar diferents tipus d'accions negatives envers els infants, però que sigui el que sigui el que es doni, si interfereix de forma destructiva en la seva supervivència, en la seva salut o en el seu desenvolupament es considera maltractament infantil.

La Convenció sobre els Drets dels Infants (CDI) estableix uns principis fonamentals que cal tenir en compte (UNICEF, 2006): Dret a l'interès superior del nen (Article 12) on es manifesta el principi de participació que farà que el nen es pugui expressar de forma lliure sobre tots els temes que li afectin, tenint en compte les seves opinions, en funció de l'edat i la maduresa de l'infant, així doncs se li donarà l'oportunitat de ser escoltat en qualsevol procediment judicial o administratiu; el Dret a la vida, la supervivència i el desenvolupament (Article 6) li atorgarà el ple dret intrínsec de poder-se desenvolupar de forma integral.

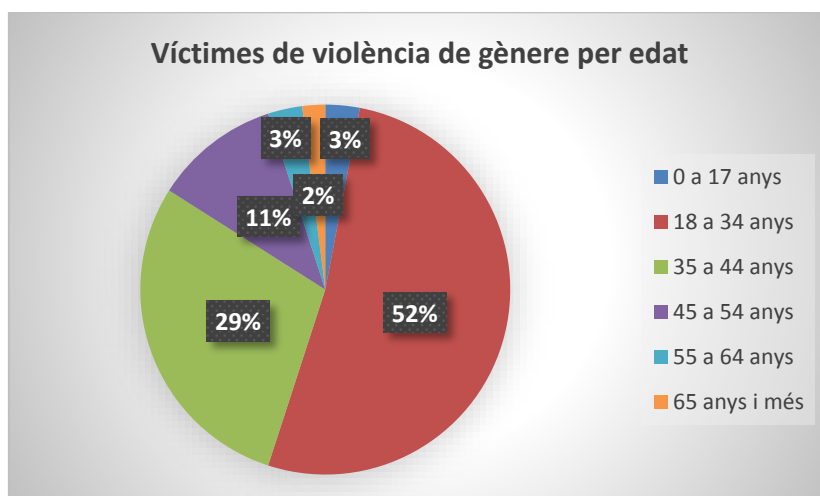
Seguint doncs la línia d'aquests drets podem destacar el fet que l'infant necessiti una llar on hi regni la pau i l'amor, l'afectivitat i la seguretat per tal que es pugui desenvolupar de forma correcta i pugui gaudir del joc i d'un espai tranquil i còmode per a poder viure. Les situacions de violència dins la llar poden troncar aquest marc i les relacions que s'hi estableixin.

Així doncs, és important destacar que la violència que es desenvolupa en les llars i dins la família pot tenir diferents receptors; entre ells les dones i els nens. Aquests, presenten una gran vulnerabilitat, per la seva indefensió i independència dins el nucli familiar convertint-se així en uns dels principals focalitzadors de la violència.

Per a destacar el paper dels infants en aquest procés de violència intrafamiliar, autors com Hernández (2005) posen de manifest que els nens poden ser testimonis dels maltractaments cap a la seva mare, però que a la vegada també poden ser víctimes d'aquests. Conviven en una situació desequilibrant, els hi afecta a un component absolutament necessari per al seu desenvolupament ja que es troben immersos en un sentiment d'inseguretat i desconfiança cap a una de les seves figures de referència principals, sentint doncs indefensió, por i preocupació sobre la possibilitat que l'experiència es pugui repetir. Coincidint amb aquesta idea, Save the Children (2011) posa de manifest que els nens i les nenes no són víctimes només per ser testimonis de la violència que es genera entre els seus progenitors, sinó perquè "viuen la violència", a més creuen que la violència és una pauta de relació normal entre persones adultes.

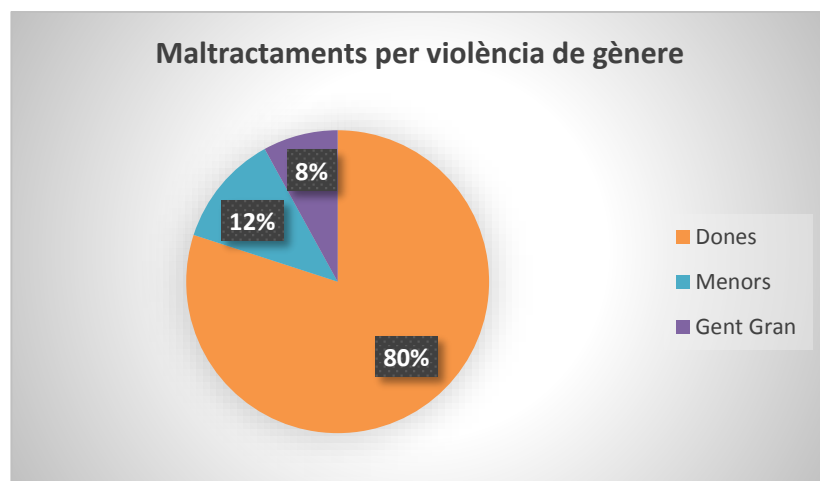
Per a constatar-ho, és important observar les dades; el grup d'edat que pateix un major índex de violència domèstica és el d'entre 18 i 34 anys (52%), seguit d'aquelles dones entre 35 i 44 anys (29%) (Generalitat de Catalunya. Departament de l'interior, 2013); la qual cosa indica que aquestes dones es troben dins d'un moment vital on moltes d'elles tindran fills al seu càrrec i

que dependran emocionalment d'elles. És per això que podem deduir la presència de menors dins les llars on es produeix violència i les repercussions que, inevitablement incideixen en ells.

¹Gràfic 1: Víctimes per violència masclista ateses a Catalunya per franja d'edat

El Pla de seguretat i atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica (Generalitat de Catalunya. Departament de l'interior , 2013) proclama que dins els maltractaments que es produeixen a les llars catalanes, les dones, menors i gent gran tenen un major grau de victimització en les tipologies associades a la violència masclista i domèstica. Hi podem trobar tres tipus de víctimes diferents, les dones; els menors i la gent gran. Les dones ocupen el 80% del total, en menor mesura trobem a la gent gran (8%) i finalment, els menors comporten el 12% dels maltractaments.

²Gràfic 2: Situació actual de les víctimes de maltractaments en violència domèstica

Exposant doncs que a Catalunya, l'any 2013 es van atendre a un total de 1053 menors víctimes de violència domèstica, de les quals 675 eren menors de 13 anys i 378 tenien entre 14 i 17 anys. (Unitat de Suport a l'Atenció a les Víctimes. Generalitat de Catalunya, 2013).

¹ Extret de: Pla de seguretat i atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica (Generalitat de Catalunya. Departament de l'interior , 2013)

² Extret de: Pla de seguretat i atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica (Generalitat de Catalunya. Departament de l'interior , 2013)

A més, i segons un estudi realitzat per la Corporació Sanitària Clínic³, la relació que esdevé la víctima amb l'agressor, en el 8% dels casos és de pare-fill/a. Aquestes dades, doncs, també confirmen el paper dels infants dins aquesta situació de violència.

El context violent facilitat la justificació i la legitimació de la violència i l'infant ho viu de forma traumàtica; aspecte que internalitza com un model negatiu de convivència i que està altament lligat al seu desenvolupament. Així doncs, cal considerar-los com a tal pel fet de ser testimonis d'aquesta (presencial; en el moment en el que es produeix, com auditiva; la sent però no la veu o absorbint l'impacte que aquesta deixa en la mare) o viure en un entorn envoltat de relacions violentes i abusos de poder (Patró & Limiñana, 2005).

Tal com s'ha exposat, el nen/a és un dels agents més vulnerables en cas que esdevingui una situació o un procés violent. En molts casos, no és receptor directe d'aquesta violència, però en trobar-se en l'entorn on es dona acaba convertint-se en un receptor secundari o indirecte d'aquesta.

És per això, que cal tenir-ho en compte a l'hora d'identificar la situació i intentar vetllar per els seus drets i per a la necessitat que té de viure i conviure en un espai agradable i positiu per al seu desenvolupament, on regni la responsabilitat i la confiança. Així doncs, i degut al consens establert pels diferents autors esmentats, l'infant per a que es pugui desenvolupar de forma òptima, cal que visqui en un entorn segur i que les atencions que se li ofereixin siguin positives. Es pot considerar doncs, que dins una llar on les relacions esdevinguin violentes, aquest es desprotegit i considerat, doncs una víctima més del maltractament intrafamiliar. En molts casos, els infants passen a conviure en un context no segur on ni el pare els ofereix estima i cura i on la mare (degut a la seva situació) és incapaç de reconfortar-lo. Doncs, és important que no se li atribueixi un paper secundari i que no es deixi en segon pla la seva intervenció. La majoria dels estudis rellevants sobre violència de gènere no valoren la incidència d'aquesta en els infants, encara que institucions tan rellevants com la OMS manifestin de forma clara que el fet que l'infant sigui exposat a la violència de parella també es considera una forma de maltractament infantil. Malgrat això, altres institucions si que les consideren víctimes, en molts casos dobles; pel fet de suportar els efectes colaterals de la violència i per haver d'observar i conviure amb el patiment i l'angoixa de la mare.

1.1.4 Tipus d'exposició a la violència i efectes en el desenvolupament de l'infant.

L'infant pot estar exposat a la violència de gènere de diferents maneres. S'estableix una taxonomia amb deu tipus d'exposició possibles (Holden, 2003): perinatal (quan s'exerceix violència durant l'embaràs de la dona), intervenció (els nens intenten fer alguna cosa per a protegir a la víctima), victimització (ser objecte de violència psicològica o física en una agressió a la dona), participació (fer accions cap a la dona com a petició de l'agressor, col·laborar amb ell), com a testimoni (de forma presencial durant l'agressió), auditiva (sentint el moment violent però sense visualitzar-lo), observació de les conseqüències immediates a l'agressió

³ Memòria 2011: Comissió violència intrafamiliar i de gènere. (Corporació Sanitària Clínic, 2012)

(veure ferides, agents de protecció, objectes trencats...), experimentar les seqüeles (final de la convivència, patiment de la dona, allunyament del pare, canvis de residència...) assabentant-se de la situació (l'hagi viscut o no, escoltant a posterior com altres la relaten o com conversen els adults) i/o ignorar els esdeveniments (perquè els infants no es trobaven en el moment de l'agressió i després no s'ha manifestat en la seva presència.

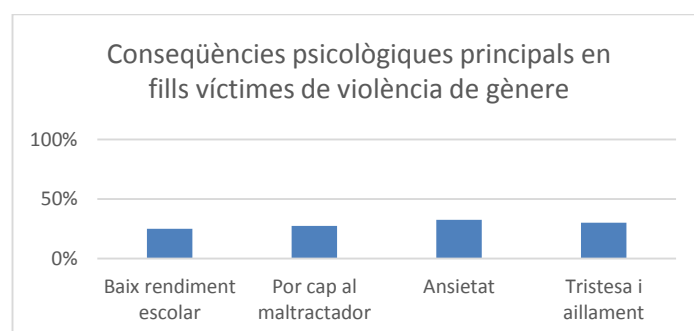
Amb freqüència es fa menció dels efectes psicològics als que es veuen exposades les víctimes directes de violència intrafamiliar, especialment els més vulnerables; els nens, però poc es parla sobre les conseqüències que els hi comporta ser l'espectador d'aquesta situació. En aquest sentit es comprèn que l'infant és una víctima indirecta de les dinàmiques de violència intrafamiliar. (Patró y Limiñana, 2005, p.27)

És important, doncs, que es tinguin en compte aquestes conseqüències per a poder donar una atenció significativa en aquesta situació, per fer-ho, cal tenir present les determinacions que fan altres autors.

Segons Cunningham i Baker (2007) els nens víctimes de violència de gènere poden sofrir una sèrie de conseqüències relacionades, tant a curt com a llarg termini; des del patiment psicològic fins a la mort, passant per seqüeles físiques, educatives, socials, de relació, de comportament o de vincle amb els seus progenitors. Aquestes poden variar segons diferents aspectes; el grau d'intensitat de la violència, el temps i grau d'exposició a aquesta, el paper de la mare dins de la relació matern-filial, l'edat del nen, el moment maduratiu en el que es trobi, etc.

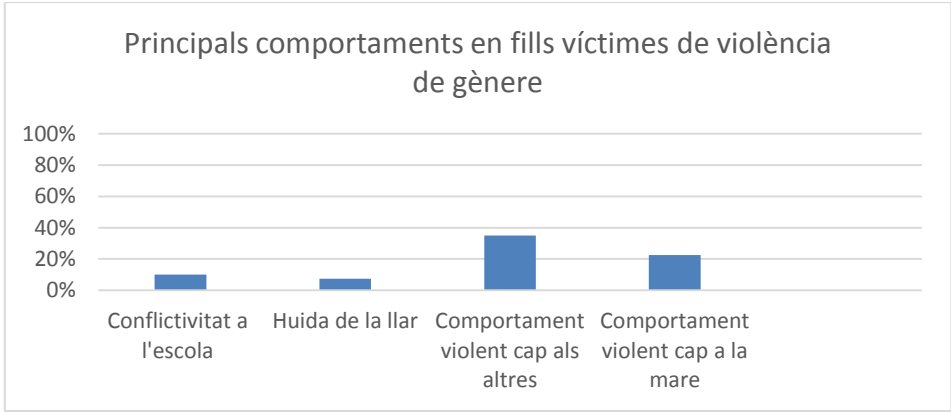
Els efectes de la violència de gènere que més presenten els fills de les víctimes els classificarem en aquells que resideixen en els aspectes relacionals o de comportament; els cognitius i neurològics i els psicològics. Una de les conseqüències més notables en el desenvolupament dels infants són les psicoemocionals, ja que poden afectar tant a l'àrea social i de comportament, com als aspectes més cognitius. Dins d'aquestes existeix un gran ventall de possibles afectacions en els nens, algunes podrien ser; símptomes depressius com tristesa profunda, plors o aïllament, baixa autoestima, estrès, pors incontrolables (no específiques, a la mort, a perdre a la seva mare...) alteracions de la son (insomni, terrors nocturns, malsons, por a dormir sol...), dificultats en la concentració i l'atenció, ansietat, inseguretat, ràbia, baixa autoestima, falta de motivació, canvis d'humor, culpa, no expressió de les emocions, baixa empatia... (Cunningham & Baker, 2007).

D'aquesta manera, Corbalán y Patró (2003) també determinen una sèrie de conseqüències psicològiques en els infants víctimes de violència de gènere; baix rendiment escolar, por cap al maltractador, ansietat i símptomes de tristesa o depressius i d'aïllament.

Gràfic3: Principals conseqüències psicològiques en els fills (Corbalán & Patró, 2003)

Els nens exposats a la violència intrafamiliar presenten més conductes agressives i antisocials i més inhibició i ports que els que no han estat exposats, així com menor competència social i rendiment acadèmic, major ansietat, depressió i símptomes traumàtics (Fantuzzo, DePaola, & Lambert, 1991). Estudis més recents, portats a terme a Espanya amb una mostra de 40 dones residents a centres d'acollida, mostren la existència d'alguna forma de maltractament cap als seus fills i sobre quins son els principals símptomes i comportaments problemàtics en ells (Corbalan & Patró, 2003).

Gràfic 4: Comportaments problemàtics en els fills (Corbalán i Patró, 2003)

Per tant, i segons les dades referides anteriorment, el aspectes psicològics es troben molt relacionats amb els problemes conductuals referents al comportament i les relacions amb els altres.

Segons un estudi realitzat per diferents psicòlegs especialistes en violència de gènere el 10% dels fills presenta conflictivitat a l'escola, un 25% un baix rendiment escolar, un 27,5% tenen por al maltractador, el 30% presenten sentiments de tristesa i aïllament, el 32,5% ansietat i un 53% un comportament violent cap al grup d'iguals. (Atenciano, 2006)

Depenent si l'exposició a la violència ha estat de forma directa o indirecta, les conseqüències poden ser unes o unes altres:

Tipus d'exposició a la violència	Principals conseqüències
Directa	<ul style="list-style-type: none"> - Físiques: retràs en el creixements, alteracions de la son i de l'alimentació, retràs en el desenvolupament motor, etc. - Emocionals: Ansietat, depressió, baixa autoestima, estrès post-traumàtic, - Cognitius: Desenvolupament del llenguatge, fracàs escolar... - Problemes de conducta: Falta d'habilitats socials, immaduresa, delinqüències, toxicomanies...
Indirecta	<ul style="list-style-type: none"> - Incapacitat de les víctimes (les mares) per atendre als seus fills a les necessitats bàsiques per la situació física i emocional en la que es troben. Pot generar situacions de negligència i abandonament cap als nens. - Incapacitat dels agressors d'establir una relació propera i afectiva amb els seus fills que pot generar problemes de vinculació afectiva i establiment de les relacions d'aferrament.

Figura 1: Relació entre el tipus d'exposició a la violència i les conseqüències en els infants (Torre, 2006) 10

Segons el moment evolutiu en el que es trobi l'infant, aquest viurà la violència d'una forma o d'una altra; i per tant aquesta també afectarà així en ells; en la primera etapa (nadons), els nens perceben la por i l'ansietat de les seves mares, així aquestes poden ignorar les seves necessitats i l'infant desenvolupar desconfiança degut a l'abandonament emocional. A l'etapa preescolar (dels 2 als 5 anys) els menors observen la realitat sense comprendre-la, de vegades els hi costa diferenciar entre fantasia i realitat i poden creure que ells són la raó del conflicte; així doncs poden presentar sentiments de culpabilitat, inutilitat i ansietat, por, dubtes, expectació, negació, tristesa i sentir-se desemparats. A la mitjana infància (del 6 als 11 anys) els problemes afecten al desenvolupament, fonamentalment, socioemocional, els hi costa comprendre i assimilar la situació i poden presentar ansietat, fantasies cognitives o depressió. Poden desdibuixar la representació dels rols dins la seva llar. Els pre adolescents poden presentar frustració, comportament antisocial i mala conducta a l'escola, agressivitat, etc. A l'adolescència es poden crear solucions utòpiques a la situació, presentar sortides a aquestes que estan totalment fora de lloc, poden presentar problemes en la identitat personal, el rol sexual, les competències personals, els seus interessos, valors... Busquen cridar l'atenció i ser acceptats a casa, emparats per la seva mare (Torre, 2006).

Així doncs i segons les diferents aportacions dels autors, tots troben consens en que l'exposició a la violència de gènere dels infants ocasiona problemes psicològics i de comportament en ells. Coincidint amb A. Sepúlveda de la Torre i Holden (2003) és important diferenciar el tipus d'exposició amb les conseqüències que comporta en els nens, segons com aquesta sigui el grau podrà variar. Així com també tenir en compte el moment evolutiu en el que es trobi l'infant, podrà conviure amb aquesta situació d'una manera o d'una altra. És a dir, si l'exposició a aquesta violència ha estat directa els efectes en el desenvolupament de l'infant seran més intensos i de caràcter més palpable; ja sigui a nivell físic, psicològic, cognitiu, emocional o de comportament. Si pel contrari, l'exposició ha estat de forma indirecta, l'infant podrà rebre les atencions dels seus pares (aquestes condicionades pel procés violent en el que es troben immersos) i depenent de com siguin podran afectar al seu desenvolupament.

És important destacar la importància de la seguretat en l'infant i de les relacions d'afecte que cal que es donin entre pares i fills per a que aquest pugui establir unes bases afectives i emocionals segures, on la capacitat d'estima i l'empatia no es vegin afectades, i per a que en el futur les seves relacions socials que estableixin puguin ser positives i satisfactòries.

Així doncs, la violència que l'infant experimenta en el seu context familiar pot tenir conseqüències per a la seva salut i el seu desenvolupament vital. El fet de viure atemorits, amb pors, insegurs, preocupats, amb ansietat, descontrol i sense confiança en el seu entorn més proper, en els seus referents, pot damnificar molts aspectes de la seva persona.

Tanmateix, les conseqüències psicològiques, ja siguin per un tipus d'exposició o per una altra, doncs, determinaran el tipus de comportament que l'infant pugui desenvolupi tant a casa, com amb la família, a l'escola o com en el seu grup d'iguals. Alguns d'aquests poden ser; aïllament, inseguretat i/o agressivitat vers els altres, comportaments violents cap als altres o cap a la pròpia mare, així com veure'ls com una figura amenaçant, trastorns afectius, oposicionisme, reducció de les competències socials, problemes d'integració a l'escola (falta de companyerisme, inexistència o debilitament de relacions entre iguals, poca confiança en els professors i altres alumnes...) o discussions i baralles freqüents.

L'infant, enmig de la situació familiar en la que es troba, es comporta d'una manera determinada; aquesta està relacionada amb la forma que ell/a s'ha enfrontat a la violència, algunes poden ser (Atenciano, 2006): La normalització i representació de la violència es porta a terme quan l'infant normalitza la situació que viu a la llar, viu les relacions violentes com un acte normalitzat. Legitima la violència i considera que exercir-la és la via per aconseguir allò que vol; fins el punt de comprendre que cal utilitzar-la per a que els altres et respectin, exercint control per a poder arribar a ser el més fort i convertint-la en la guia de totes les seves relacions. L'infant pot començar a imitar allò que veu i a comportar-se igual que ho fa el seu pare; integrant un comportament violent a la llar. Un 22'5% dels infants víctimes són violents amb la seva mare . L'evasió per part de l'infant d'allò que passa a casa seva, busca el refugi en espais en els que es trobi segur i intenta no formar part de la situació, es refugia en si mateix i no res relaciona amb els membres de la unitat familiar, per tant no presenta cap, o molt poca interacció, amb els seus pares, fins el punt de fugir de la llar (un 7,5% ho han fet).

Pot fer una distorsió dels rols de gènere; els infants poden interioritzar de forma errònia els rols de gènere i així distorsionar la funció de la dona dins la societat. Concebent la idea de que l'home és superior a la dona i que aquesta l'ha de presentar submissió i obeir-lo en tot el que ell mana, ell ha de prendre les decisions dins la família i ser el màxim ésser dins d'ella. Fins el punt de creure que si l'home agreeix a la dona és perquè aquesta ho mereix i perquè ella li provoca (culpabilitzant a la dona) i que aquest acte no té repressions negatives (Patró & Limiñana, 2005).

La parentalització dels fills/es també es pot desenvolupar; els nens/es assumeixen rols parentals i de protecció cap als seus germans petits o cap a la pròpia mare exercint tasques i prenent una responsabilitat no pròpia per a la seva edat.

La ONU posa de manifest que els nens que ha sofert violència familiar poden sofrir-la també en d'altres entorns, argumentant que s'augmenta el risc de victimització posterior. Es creu que la violència familiar està associada a la probabilitat de ser víctima d'abús escolar o d'intimidació (Organizacian de las Naciones Unidas , 2006).

D'altres nens, poden presentar una negació de la situació viscuda, o restar-li importància a aquesta, actuant com si no passés res i la situació fos totalment igual que la de la resta de companys de classe. Evitant doncs i donant l'esquena a una problemàtica existent i que envolta el seu dia a dia. Viu en una mentida i un autoengany constant. Aquesta situació es presenta com a mecanisme de defensa davant el trauma que li comporta la violència (Patró & Limiñana, 2005).

A partir d'aquí, doncs, és important destacar la importància de l'enfrontament de la violència de l'infant, aspecte relacionat amb com aquest viu la situació. Les actituds que pot presentar l'infant davant la situació poden ser variades; des de la normalització i legitimació de la violència fins la negació de la situació viscuda. A més, diferents autors posen de manifest la possibilitat que l'infant pugui desenvolupar actituds violentes davant el fet d'enfrontar la violència de forma normalitzada, utilitzant-la doncs com a mecanisme per a poder satisfer tots els seus desitjos. D'altres manifesten que també es possible que el nen visqui la situació d'una forma atemorida, fet que pugui desenvolupar en una major vulnerabilitat envers poder patir violència en d'altres entorns; des de l'escola a futures relacions laborals.

Els infants adquireixen els coneixements de forma directa a través de les seves experiències, així doncs, si un nen observa la superioritat que el seu pare té dins la seva família, és possible que aquest atribueixi les mateixes característiques als diferents rols marcats per gènere; tenint una distorsió clara dels atributs femenins i masculins. Aquest aspecte podrà determinar les seves relacions futures.

És important tenir presents totes les formes en les que l'infant pot viure la situació i, a través de l'observació del seu comportament i el testimoni tant d'ell com el dels seus familiars, es pugui determinar com aquesta ha estat i com es podrà actuar davant d'ella.

1.2 La violència de gènere i els seus efectes en les relacions intrafamiliars.

1.2.1 Una relació en perill: El vincle d'aferrament entre pares-fill.

Tal com exposa Save the children (2011), el vincle no és un fenomen rígid e inalterable en les relacions humanes, pot anar canviant segons el context social, la família, el moment de vida i la persona amb la que s'estableixi la relació. Es possible que un nen estableixi un vincle segur amb la seva mare o pare durant la primera infància i un vincle insegur en etapes posteriors, existint sempre la possibilitat de restablir-lo.

Segons la teoria de l'aferrament (Bowlby, 1998) els ésser humans estableixen lligams afectius amb els altres per a poder aproximar-se als altres i per a poder estar millor capacitats per a enfrontar-se al món. El vincle més fort que existeix és el que la mare o pare estableix amb el seu fill, per a que aquest sigui possible l'adult ha de poder proporcionar a l'infant la possibilitat de desenvolupar-se a través d'una base segura i d'una estima emocional forta, veient en ell/a una persona a la qual acudir quan es troba en una situació de perill (és accessible).

Seguint amb la teoria de Bowlby, Fonagy (1999), després de realitzar un estudi presencial i observant les reaccions del nen en el moment en que la mare marxa del seu costat, va determinar que es podien establir tres tipus d'aferrament; clarament relacionats en la manera que els pares tracten al seu fill. L'aferrament segur és aquell en el que el nen confia plenament en els seus pares, són accessibles, sensibles i col·laboradors amb ell si es troba en una situació perillosa. Així doncs, són la seva principal base de seguretat. Els infants amb aferrament segur són més estables, positives, integrades i tenen relacions socials satisfactòries i un major domini intrapersonal, a més, poden aguantar breus separacions quotidianes de la seva figura d'aferrament sense gaires dificultats. Quan una mare o pare ha establert un vincle d'aferrament positiu i segur, l'infant sent seguretat, es troba còmode en les seves relacions afectives, és proper i autònom, és capaç d'entendre que les seves necessitats seran cobertes pels seus pares i podrà tenir la confiança en ells quan li sorgeixin problemes o dubtes. L'aferrament ansiós-evitatiu és aquell en el que el nen es sent insegur davant la seva mare o pare, no confien en ells en situacions adverses. Normalment els pares actuen mostrant-se accessibles als fills/es només en algunes ocasions. Els nens/es poden presentar por a la intimitat, inseguretat i por cap als altres. Prefereixen doncs, mantenir-se distanciats de les persones. El darrer estil és l'ansiós-ambivalent que presenta una clara desatenció per part dels pares o cuidadors quan el nen es troba en perill. Aquest no confia en ells, ni té expectatives de fer-ho, i presenta comportaments ambivalents; de vegades mostra proximitat als pares i d'altres

resistència cap a ells. L'infant es torna emocionalment autosuficient degut al constant rebuig dels pares quan el nen/a s'apropa a ells en busca de cònsol i protecció.

Segons l'estudi de Amar & Gómez (2006) es mostren clares diferències entre els infants víctimes de violència intrafamiliar activa (directa) i passiva (indirecta), en la relació que aquesta mantenien amb els seus pares i l'atenció que rebien per part d'ells. Els nens que van presenciar la violència, un 25%, van manifestar sentir-se desatesos o rebutjats davant de les seves necessitats físiques o emocionals. Així doncs, es pot deduir que l'estil d'aferrament que aquest percentatge de nens ha establert es caracteritza per l'evitació, el temor i el rebuig degut a les experiències anteriors de desatenció, negligència, abandonament o comportament violent dels seus pares

“En situacions de violència de gènere, les mares són la principal figura d'aferrament per als seus fills/es, és per això que el seu benestar i la millora d'ella va lligada amb la dels seus fills [...]. És important enfortir el vincle de la mare amb els seus fills. Aquest es presenta com un factor de resiliència que fa que la relació entre mares i fills/es es restableixi, s'enforteixi i perduri al llarg del temps” (Save the children, 2011 p.66,).

Podem dir doncs que quan un nucli familiar es veu afectat per una situació de violència masclista, el vincle amb algun o amb els dos progenitors es veu clarament afectat ja que l'infant no pot entendre la seva conducta i no es sent segur al seu costat. La mare, degut a la seva situació, en moltes ocasions és incapaç d'atendre al seu fill/a i de donar-li seguretat quan ell/a més ho necessita. Tanmateix, però, l'infant segueix veient en la seva mare la persona amb la que comparteix el cicle i la que li proporciona amor i afecte. És important, doncs, que aquesta pugui recuperar-se de la situació el més aviat possible, ja que si ella va millorant la relació amb els seus fills i l'estat emocional d'aquesta també millorarà; a més necessita poder atendre'ls per a que aquest pugui tornar a establir un vincle segur i positiu. És important destacar el poder de resiliència que presenten els nens petits i la capacitat que tenen de sortir-se d'una situació d'aquest tipus, sempre que el vincle amb la mare es vegi enfortit.

D'aquesta manera, podem concloure dient que existeix una relació entre violència intrafamiliar i les relacions que s'estableixen entre els membres de la família. Quan aquesta esdevé, les relacions es veuen afectades. L'harmonia de la llar es truncada per les amenaces, els crits, els xantatges, els cops... És per això que l'infant no conviu en un context on regni la pau i l'amor. La relació que s'estableix entre els diferents membres de la família està en perill ja que els valors segurs que la conduïen es troben desfigurats. L'infant pot presentar una actitud diferent amb les seves dues figures d'aferrament principals; recolzant-se en la mare i atemorint-se pels comportaments del pare; cal remarcar però, que aquest fet no és determinant ja que dependrà molt de com l'infant hagi viscut la violència i com aquesta li estigui afectant; així com també el tipus d'aferrament que hagi pogut establir abans de la violència.

1.2.2 La figura paterna.

Davant una situació de violència intrafamiliar per violència de gènere on la mare es la víctima i el pare l'agressor; aquesta última figura pot presentar modificacions en les relacions que s'estableixen amb els infants.

Durant el procés violent, normalment, la relació que s'estableix entre pare i fill/a sol ser intermitent i estar força debilitada; es sol tenir poc contacte entre ambdós, les pràctiques educatives utilitzades són força negatives i poc adequades, les discussions i baralles són freqüents, es mostren irritables i enfadats, més intransigents amb els seus fills. En molts casos, els infants són instrumentalitzats, els agressors els involucren en incidents violents i fan ús d'ells per a ferir a les dones, manipulant-los i posant-los en la seva contra.

D'altres casos, es pot desenvolupar una altra situació; en la que l'infant es situa al costat del pare i la relació amb la mare es deteriora, en ocasions, aquest fet també es pot veure enfortit perquè la mare es mostra culpable davant la situació i reforça el rol del pare. El pare mostra una actitud de pena davant el fill (pel fet d'haver de marxar de la llar, ningú està de la seva part, es troba sol o fins i tot la detenció per les forces de seguretat i/o l'ingrés a la presó) o el fill veu que tothom es posiciona a favor de la mare i per compensar-ho ell ho fa cap al pare. També poden sentir pors d'estar del costat de la mare i creuen que si segueixen les accions del pare es trobaran més segurs (Save the Children, 2011).

Segons aquestes afirmacions, podríem dir que el pare és clarament conscient de la importància que tenen per a les seves mares els seus fills i per això són utilitzats per a poder exercir control i incidir de forma psicològica en elles.

Tal com descriu Save the Children (2011) el vincle que estableixen els fills i les filles amb el seu pare està directament relacionat amb diferents variables, com són el tipus de contacte que es tingui amb el progenitor, la forma en que el nen ho visqui, la relació amb la mare, el temps que comparteixin o la resposta de l'adult a les demandes afectives de l'infant. Algunes vegades els/les nens/es poden percebre la relació amb el seu pare com una obligació imposada. És important destacar, també, la separació dels pares i la periodicitat amb la que el pare té contacte amb els seus/ves fills/es i com aquest es desenvolupa. Normalment, aquest es imposat per un jutjat.

Segons una testimoni:

“Encara que et separis el maltractament no s'acaba, els nens segueixen patint el maltractament en les visites, però l'ajuda per a ells és nul·la, que són els que més la necessiten. Perquè tu, quan et separen, la relació es talla però ells el segueixen veient i els coacciona per venjar-se de nosaltres” (Save the Children, 2011, p.81,)

Segons l'experiència narrada d'una mare víctima de violència de gènere, podem observar que aquesta es clarament conscient de les conseqüències que aquesta situació comporta en el seu fill. A més, determina que la figura del pare continua estant present en el procés de recuperació i que els nens han de compartir temps amb els seus pares; aspecte que considera negatiu ja que exposa que aquests només utilitzen als fills per a perjudicar-les encara més. Altres companyes d'aquest testimoni, també víctimes de violència intrafamiliar, critiquen que no hi ha un control en aquest sentit i que les visites entre pares-fill es porten a terme sense la supervisió de professionals que impedeixin que el maltractador pugui utilitzar el nen, de forma negativa, en el procés.

2. Recursos del territori: Tractament.

Després d'acceptar de forma generalitzada al nen o la nena com a víctima de la violència de gènere és important destacar els recursos del territori que els ofereixen atenció davant aquesta situació.

Les conclusions extretes a través d'un estudi realitzat per una comissió d'experts en atenció a víctimes de violència de gènere (Ayuntamiento de Madrid, 2009) posen de manifest la necessitat de crear recursos d'atenció terapèutica especialitzada per a l'atenció d'aquests infants dins del sistema de protecció a la dona. Així com les competències que cal que els professionals que intervenen tinguin assolides, totes elles enfocades des d'una perspectiva de gènere i parant atenció als drets dels infants.

Tal com exposa Save The Children (2006), a l'informe sobre l'atenció als nens i nenes víctimes de la violència de gènere, es proclama la carència d'aquests recursos específics per a la seva recuperació; exposant que els mateixos serveis de la dona s'utilitzen per a poder donar una petita i secundària atenció als seus fills. Tanmateix, però, són elles mateixes les que manifesten la necessitat d'aquests i la mirada especial que caldria que se'ls donés. A més, critica que no hi hagi una clara concepció d'aquests com a víctimes independents i individualitzades i que per això no se'ls ofereixi una atenció específica i de qualitat, així com també la falta de coordinació i formació específica dels professionals que hi intervenen. La simplicitat dels recursos i la especificitat d'aquests també es qüestionada. A més, quan parlen dels serveis establerts, es contempla la poca professionalitat d'alguns d'ells ja que el ritme del temps de la recuperació d'aquests infants està més relacionada amb el bon funcionament del recurs que no pas amb les necessitats de cada nen. Des de l'àmbit social, es manté que el nen es responsabilitat de la mare i és per això que se li fa una atenció a través d'ella, així doncs no se'ls acompanya diferencial i específicament.

D'aquesta manera, podem extreure que la majoria dels serveis d'atenció a la dona víctima de violència de gènere estan destinats, principalment a ella mateixa, atenent-la de forma prioritària. En molts casos, els fills d'aquesta passen a un segon pla i la seva intervenció es porta a terme de forma secundària (si es que es fa), oferint un recurs dèbil i on manquen molts aspectes a treballar. Així doncs, aquests infants no reben un recolzament psicològic inicial, per part de professionals, just en els moments posteriors a l'agressió. En la majoria dels serveis, aquesta atenció es presenta després d'haver tingut una relació prèvia amb la mare i d'una forma en la que l'infant acompanya a la mare en el procés de recuperació però no és ell l'agent principal de la intervenció.

Cal remarcar la poca fluïdesa dels serveis, des que es notifica fins que s'atén poden passar entre dos i tres setmanes (sempre que no sigui un cas d'emergència) tal i com exposa una psicòloga infantil professional d'un servei especialitzat en atenció a nens i nenes víctimes de violència de gènere:

“Des que es fa una derivació al servei fins que es produeix la primera entrevista, poden passar entre dos i tres setmanes [...]. Al nen se li atén després d'haver observat el funcionament familiar i l'estat i les demandes de la mare” (Save the Children, p. 38, 2011)

Tenint en compte aquest testimoni, podem extreure que la rapidesa escasseja i les dones han d'esperar el seu torn continuant convivint amb la situació violenta a casa. Això desenvolupa en una major victimització. Aquest fet es dona perquè els serveis es troben desbordats degut al gran volum de feina que tenen i el poc personal destinat. La precarietat de tot tipus de medis i de recursos compromet severament la intervenció i fa que aquesta pugui ser escassa o fins i tot insuficient.

Així doncs, per a obtenir una atenció especialitzada de qualitat és important disposar d'una bona dotació de recursos humans i materials, així com una bona accessibilitat a aquesta. També seria important disposar d'un espai amb un ambient reconfortant i acollidor, adaptat amb superfícies amples i espaioses on es puguin fer intervencions familiars i jocs amb els més petits.

Per a poder atendre de forma global i integral a les dones i als seus fills, cal que els serveis es regeixin per les intervencions sistèmiques; aquelles que tenen en compte el context, la realitat individual, familiar i social de la persona, fent referència, doncs, al microsistema, mesosistema, ecosistema i macrosistema que envolta la víctima, tal com mostra la figura 3.

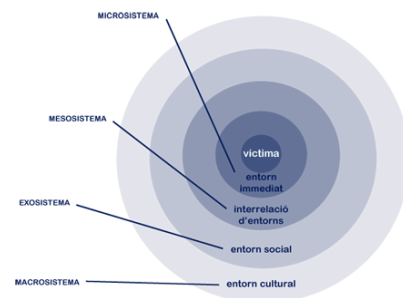

Figura 3: L'ecosistema de la víctima¹

D'aquesta manera s'aconseguirà una major impregnació d'informació i la intervenció serà més efectiva, ja que es podrà actuar des dels diferents agents que intervenen en la vida de la víctima.

“Acceptar que els nens/es que conviuen en llars on existeix violència de gènere són víctimes d'aquesta situació, implica reconèixer la necessitat de desenvolupar criteris d'atenció específicament dirigida a ells. Això exigiria la formació adequada dels i les professionals” . (Save the Children, 2011, p.43)

D'aquesta manera, doncs, per a donar suport tant a la dona com al fill/a és important que des de l'equip de professionals del centre es compti amb personal especialitzat en psicologia infantil, educació infantil o que tinguin alguna formació relacionada amb la forma de viure la violència que poden presentar els/les nens/es, així com l'evolució i el desenvolupament d'aquests, per tal de poder oferir una atenció integral que pugui abordar i cobrir totes les seves necessitats. Abans de començar a treballar amb els infants, s'ha de poder fer un bon diagnòstic de l'estat psicosocial del nen/a per a poder donar una atenció personalitzada i adequada a les seves necessitats.

“L'avaluació que realitzen els professionals als nens/es que han viscut situacions de violència, queda desdibuixada en aquells recursos en els que ells/elles no són el principal objecte d'intervenció, sinó que són atesos de forma complementaria, inclús anecdòtica en el pitjor dels casos, pel fet d'acompanyar a la seva mare. La intervenció hauria de dirigir-se de manera molt especial a detectar els efectes de la violència sobre el nen o la nena: Comprovant la forma en que ha afectat la seva forma de relacionar-se i establir vincles segurs.” (Save the Children, 2011, p.56)

Tenint en compte les aportacions de Save the children (2011) és important destacar la necessitat d'una bona coordinació entre serveis, així com el treball en xarxa; difícilment un

servei unitari i independent podrà cobrir totes les necessitats de l'infant. Cal que l'atenció sigui perdurable en el temps, periòdica i portada a terme sempre per els mateixos professionals, establint doncs un vincle de confiança amb l'infant, així com una relació propera i una comunicació fluida. És totalment necessària que la dona tingui un professional de referència que la orienti en tot el procés i que ambdues acompanyin a l'infant en aquest. És important destacar que la majoria de personal que hi treballa en aquests serveis són dones, si existeix la figura masculina, sol estar orientada cap al suport al marit o als fills barons.

Els recursos que la dona i els seus fills tenen a la seva disposició poden ser tant serveis assistencials com residencials; la majoria d'ells depenen de l'Administració pública i en alguns casos estan gestionats per entitats privades i associacions no lucratives.

1.3.1 Recursos assistencials

A les ciutats podem trobar diferents recursos assistencials que els hi ofereixen atenció; els principals, però podrien ser dos; Serveis Socials d'Atenció Bàsica i Els Serveis d'Informació i Atenció a la Dona.

Des dels serveis socials de cada municipi s'ofereix una atenció a les persones. Més concretament s'atén a dones i si aquestes han estat víctimes de violència s'inicia un protocol d'actuació⁴ que pot variar segons la zona territorial en la que es trobi. La majoria d'ells tenen una sèrie de serveis comuns; SIAD, Policia Municipal o Mossos d'Esquadra, Fiscalia, jutjats o Servei d'Orientació Judicial (SOJ), serveis sanitaris i d'altres entitats d'atenció a la dona. El gran paper de Serveis socials és fer una primera atenció, realitzar un informe amb la seva situació detallada i derivar-la a aquell recurs més adient per a ella (normalment, en un principi al SIAD més proper).

Els Serveis d'Informació i Atenció a la Dona (SIAD) estan vinculats a l'Institut Català de la Dona. Donen suport i orientació a la dona oferint un servei d'assessorament psicològic, i jurídic (sobre temes de separacions, custòdies d'infants, incompliments de pensions i règims de visites, agressions sexuals i violència contra les dones) per a poder donar resposta a les necessitats d'informació, orientació i assessorament d'elles, ja sigui d'aspectes relacionats amb el seu àmbit laboral, social, sanitari, personal i/o familiar. Des d'aquest servei tant es pot treballar amb la persona com derivar-la a un recurs més adequat per a les seves necessitats. De SIAD hi ha diversos, distribuït per districtes o municipis; al Barcelonès hi ha un total de 15 i a les comarques del Vallès Occidental i Oriental 14 i 10 respectivament.

A Barcelona, a principis de 2013, es va implantar un servei ambulatori municipal; Servei d'Atenció, Recuperació i Acol·lida (SARA) que ofereix atenció a persones víctimes de violència masclista (dones, infants i adolescents i persones del seu entorn proper afectes per aquesta). També assessora a professionals. És la porta d'entrada als recursos públics i privats d'acolliment d'urgència i de llarga estada.

Save the Children (2006) exposa que existeix una carència de programes i serveis assistencials d'atenció als nens i les nenes víctimes de violència de gènere i els que existeixen tenen un

⁴ Veure Annex : Circuit Dona en situació de violència de Gènere.

accés complicat i són poc coneguts. A més, critica la falta d'espais adequats per a ells en els diferents serveis d'atenció a les seves mares.

1.3.2 Recursos residencials

A part dels principals serveis socials de la ciutat; que atenen a la dona especialment, existeixen altres recursos residencials on la dona i els seus fills poden anar a viure; pisos d'acollida, pisos d'emergència o pisos tutelats (segons la manera d'accedir-hi i el temps de residència en aquests), tots ells de titularitat pública i administrats per les diferents comunitats autònomes. És important destacar que encara que estiguin classificats com a "residencials" l'atenció, l'assessorament, l'assistència i la intervenció són el principal objectiu d'aquests. Normalment hi accedeixen les persones en risc d'exclusió social que disposen de pocs recursos i/o que tenen un context familiar molt debilitat.

Segons un estudi realitzat pel grup PSIFAM (Intervención Psicosocial con Familias y Menores), les dones que arriben als centres acompanyades dels seus fills, un terç amb un infant (32,63%), i més de la meitat (51,27%) amb dos o més fills. Els nens que es troben a recursos residencials; pel que fa a l'edat, un 37,6% tenen menys de 4 anys, entre 4 i 10 anys un 24% i un 20% els nens/es d'entre 10 y 14. La majoria són fills de mares solteres (un 50,9%) i la seva procedència es tant espanyola (51,25%) com estrangera (48,75%). (Expósito, Valor-Segura, Villarino, & Palmer, 2013)

Les dades posen de manifest la presència de fills en aquests centres, i així doncs, la necessitat de donar-los-hi atenció amb l'objectiu de prevenir i pal·liar les possibles dificultats amb les que es puguin trobar en el seu desenvolupament psicosocial.

Els centres d'emergència són el primer recurs al qual hi accedeixen les dones, té com a finalitat proporcionar allotjament immediat i de curta durada a dones que es trobin immerses en una situació de violència i garantir-les un acolliment d'emergència mentre es valora la seva situació i s'efectua una derivació a un altre servei més idoni per a ella i els seus fills, que pugui satisfer les seves necessitats. Aquests centres serveixen de suport; sobretot psicològic i jurídic en els primers moments i en la presa de decisions de la dona. No és indispensable que s'hagi interposat una denúncia a la parella o disposar d'una resolució judicial. (Vida Sin Violencia, 2014).

Les cases d'acollida van començar a existir als anys vuitanta i són un servei integral d'atenció i acollida a víctimes de violència de gènere, que requereixen d'un espai de protecció que possibiliti el procés de recuperació, així com el restabliment de la seva autoestima, autonomia i la recuperació dels drets dels quals han estat privades. A Catalunya, totes elles depenen directament de l'Institut Català de la Dona (Departament de Benestar Social i Família). Per a poder accedir-hi, normalment es fa des del SIAD. L'Administració subvenciona les despeses i s'encarrega de la gestió dels diferents serveis. L'any 2000 a través dels convenis subscrits entre l'Institut de la Dona, les comunitats autònomes i els ajuntaments, van cofinançar l'obertura de 18 centres d'acollida per a dones en situació de violència.

Segons Amnistia Internacional (Espinosa, 2007) existeix un centre d'acollida per a cada cinquanta mil dones, cinc vegades menys que la ràtio recomanada per la Unió Europea (una plaça per cada deu mil). La majoria estan ubicats a l'àrea metropolitana de Barcelona. Només existeixen tres serveis d'urgència en els quals es pot romandrà entre un i dos dies. La totalitat de cases d'acollida és de set amb capacitat per a 51 dones i els seus fills, set pisos tutelats (amb residència per a dues famílies) i set serveis d'acollida (de gestió privada i subvencionats per la Generalitat).

Les dones que hi accedeixen solen presentar aquestes característiques; dones maltractades física, psíquica i/o sexualment en el seu entorn familiar, que han decidit deixar el seu domicili i que no disposen de recursos personals, familiars o socials per a poder afrontar la situació i que no necessiten d'un recurs terapèutic incompatible amb la vida grupal a la casa d'acollida, han de tenir 18 anys com a mínim i ingressar lliurement, han d'estar disposades a iniciar el pla de millora de la seva situació juntament amb l'equip professional del centre.

A les cases d'acollida, un 70% dels casos derivats són majoritàriament des dels centres d'emergència, un 18% des de serveis socials i SIAD i des del jutjat un 5%. Normalment es realitza un informe previ on s'especifica la situació social del nucli familiar i els antecedents de violència soferts per la mare, posant de manifest, també, el número de fills, el sexe i la seva edat. (Consell Comarcal del Vallès Oriental, 2014).

Des de la Diputació de Barcelona i la Corporació Sanitària de Barcelona, s'han incorporat als equips de professionals de les cases d'acollida una psicoterapeuta infantil que presta atenció especial; individual o grupal als fills. Des de aquestes es preveu augmentar els programes que suposin un major contacte entre mares i fills per a poder-los oferir uns espais de relació positius on l'educadora hi sigui present per a poder tutoritzar i treballar amb ambdós de forma conjunta.

Tenint en compte les aportacions anteriors, trobem aquest tipus de centre com el recurs més adequat per a la implementació d'un programa socioeducatiu destinat als nens víctimes d'aquesta violència, ja que en trobar-se residint en aquest, l'accessibilitat, la orientació i el seguiment es poden fer des d'un context més proper i d'una forma més fluida. D'aquesta manera, doncs, una altra alternativa serien els centres de recuperació integral. Aquest tipus de recurs seria més òptim per a portar a terme el programa, però tenint en compte el número tant reduït amb els que ens trobem, les cases d'acollida serien més viables.

Els centres de recuperació integral s'assemblen a les cases d'acollida però van més enllà; són una alternativa a aquestes i als pisos tutelats. S'ofereix una tenció més completa i de major durada. Les dones es comprometen a col·laborar amb els equips d'assistència del centre. A més de disposar de professionals per a l'atenció psicològiques de les dones i dels seus fills, es vetlla per a la recuperació de les habilitats professionals i la formació d'aquestes, per a poder afavorir, així la seva reinserció sociolaboral. Aquest tipus de recurs, però és més costós que els anterior, ja que les despeses que suposa cada dona són més elevades. És per això que a Espanya gairebé no es troba present aquest tipus de servei. (Save the Children, 2006)

Els pisos tutelats tenen l'objectiu de donar allotjament i seguiment professional a les dones i fills víctimes de violència masclista. Aquest recurs es utilitza una vegada l'estada al centre

d'acollida ja ha finalitzat, però que continuen necessitant un suport per a poder ser autònomes.

Des del 2001, la fundació IRES presenta un programa que presta especial atenció als infants i als pares víctimes. Va dirigit a nens i nenes d'entre 5 i 18 anys dissenyant activitats en tres grups per franja d'edat, per tal de motivar el seguiment del programa psicosocial i educatiu a través d'un espai d'orientació i treball amb les famílies, per a poder millorar les seves reaccions.

Des de Save the Children (2006) s'ha manifestat el gran debat existent referent a aquests tipus de serveis; si aquests suposen la forma més adequada d'enfrontament de la violència i si per a les víctimes és la millor solució. És evident que cal oferir-lis un allotjament segur i protegit però es manifesta la contrarietat de que hagi de ser la víctima la que hagi de fugir del seu habitatge i que això li suposi una major vulnerabilitat davant la situació.

Així doncs, podem concloure amb la crítica de que els serveis destinats a protegir a les dones i als seus fills a Espanya són insuficients; tenint en compte les ràtios esmentades, a més els hi manca una bona ubicació geogràfica, per a garantir així l'accés a ells; tant des de les zones rurals com urbanes. És important destacar la incorformitat d'alguns òrgans vetlladors dels drets dels infants amb aquest tipus de servei, exposant la manca de coordinació entre professionals i sobretot l'atenció poc específica que se'ls atribueix:

La poca capacitat de visió conjunta o la necessitat de no voler entendre's entre els recursos, el reconeixement de la labor de cadascun d'ells, això s'intensifica en el moment de no voler reconèixer la labor dels altres. (Save the Children, 2011, p.52)

Així doncs, i segons el testimoni d'aquest professional d'un programa d'intervenció familiar especialitzar en violència, el treball en xarxa en moltes ocasions no pot ser possible, cal destacar la gran importància de que aquest fenomen es pugués desenvolupar per així poder assegurar una atenció integral dels infants. El treball ha d'implicar la coordinació de diferents serveis; jurídic, social, policial, sanitari i educatiu, oferint cadascun d'ells els seus propis mecanismes d'intervenció, però sempre des d'una visió complementària i través del treball en xarxa.

3. Condicions en les que es pot aplicar la intervenció

Una vegada analitzades les aportacions teòriques i assistencials sobre la temàtica és important poder compartir una aportació educativa que treballi sobre les conseqüències que pateixen aquests infants. És per això que a la part annexada d'aquesta memòria podem trobar una proposta de programa socioeducatiu per a fills de dones víctimes de violència de gènere⁵. Per a poder fer una intervenció amb infants víctimes de violència de gènere cal tenir-los presents com a principals agents⁶ de la intervenció, és per això que el projecte parteix d'una metodologia⁷ atractiva per a ells; basada en el joc i en les seves funcions terapèutiques així com

⁵ Veure Annex I: Proposta de la intervenció

⁶ Veure Annex 1.7: Agents implicats

⁷ Veure Annex 1.8: Metodologia

en la dinàmica de grups. L'edat ideal per a participar-hi va dels 3 als 12 anys, podent adaptar les diferents activitats segons les necessitats dels infants i el seu nivell maduratiu. És important que els grups esdevinguin heterogenis per així poder fer un aprenentatge complementari entre diverses oscil·lacions d'edat, així aquest esdevindrà significatiu degut a l'intercanvi d'experiències entre els membres. L'objectiu⁸ principal del programa és la proporció d'un espai òptim per a que els infants es puguin expressar lliurement i de forma satisfactòria, relaxada i tranquil·la per a poder contribuir a la recuperació de les conseqüències que els ha generat la situació de violència intrafamiliar de la qual han estat participants. D'aquesta manera es fomenta l'aprenentatge significatiu, l'establiment de vincles i el reforçament d'aquests entre mares-fills i una sèrie de valors focalitzats en la pau, el respecte i la no violència, així com l'assimilació de les frustracions i la resolució dels problemes o conflictes a través d'aquests.

A part de presentar les activitats⁹, on podem trobar les eines i materials didàctics necessaris, podem veure un model, tant de detecció de necessitats¹⁰ com d'avaluació¹¹ del procés, aplicable als grups de destinataris en el que es porti a terme el programa. És important destacar la figura de l'educador/a social¹² com a precursor del programa i facilitador de les interaccions dels infants així com de la bona dinàmica de les activitats. Aquest/a serà l'encarregat/a de gestionar i avaluar el procés educatiu.

El programa compta amb un total de 16 sessions, totes elles compreses entre abril i juny¹³. S'ha considerat oportú realitzar les activitats una tarda entre setmana (una vegada els infants hagin finalitzat la jornada escolar), en aquest cas els dimarts i els matins del dissabte per a poder compartir un espai d'oci entre mare i fill; aquestes s'intentaran realitzar, en la mesura del possible, fora del recinte habitual. Els dies destinats poden ser modificats, però cal respectar la naturalitat d'aquests (un laborable i un festiu). L'horari de les activitats és d'una hora-hora i trenta minuts (les de dimarts) i les de dissabte s'estendran fins a la finalització de les mateixes. Així doncs, existeix un horari establert inicialment per a portar-les a terme però cal remarcar que els valors, les creences i els comportaments que es potencien en aquestes cal que es facin de forma transversal a totes les activitats, del dia a dia, realitzades dins el centre.

El programa pot ser un recurs tant extern; contractant a personal per a portar-ho a terme en les dates establertes o intern, formant part del plantejament d'intervenció del centre, coordinant el projecte pel personal propi de la institució, aquesta ultima opció seria més idònia ja que així els infants i les mares podrien conèixer al personal conductor podent tenir establert un vincle amb ells i que aquest pogués ser perdurable una vegada finalitzat el programa. Tanmateix, és important destacar que com a línies de continuïtat, es podrien ampliar el número d'activitats i allargar-ho tant com fos desitjable, així com realitzar-lo amb grups diferents de destinataris, en funció dels usuaris que residissin al centre.

Per a poder portar a terme la intervenció és important disposar d'una sèrie de recursos; cal que aquests es donin per tal de poder realitzar les activitats d'una manera òptima i així poder

⁸ Veure Annex 1.3: Objectius

⁹ Veure Annex 1.6: Planificació de les activitats

¹⁰ Veure Annex 1.2: Detecció de necessitats

¹¹ Veure Annex 1.9: Avaluació

¹² Veure Annex 1.7: Agents implicats

¹³ Veure Annex 11: Cronograma

assolir els objectius de forma satisfactòria. És important destacar els recursos materials i els humans que seran indispensables.

Com a recursos materials podem destacar la importància de l'espai i el context. Per a que es puguin donar totes les condicions necessàries, el recurs existent més idoni serien tant les cases d'acollida com els centres de recuperació integral dedicats a la intervenció amb les víctimes de violència de gènere; generant un espai òptim per a que els infants puguin participar degut a la periodicitat de la qual formen part, així com el caràcter dels mateixos, essent el servei una llar substitutòria durant un període de temps i l'entorn de convivència diari de l'infant. Aquests han de reunir una sèrie de característiques per a que puguin ser susceptibles d'intervenció; ha de ser un lloc confortant, amb una llum adequada i una ventilació òptima. És important que estigui en el mateix recinte del centre, ja que aquest fet facilitarà l'accés dels infants a les activitats proposades. Tanmateix, també cal que es trobi en un espai privat per a poder evitar qualsevol tipus de distorsions en el transcurs de les activitats així com alteracions en el clima de grup. Per a que aquests puguin sentir-se còmodes en ell cal que el relacionin amb la seguretat de poder parlar sobre allò que els preocupa, allò que els incomoda. Cal que prenguin consciència de les seves pròpies emocions i que en aquest espai les poden expressar lliurement. És important que l'espai habilitat sigui ample, sense objectes o columnes que interfereixin en el pas, essent doncs, un lloc on poder realitzar tant activitats on no sigui necessari tant espai, com aquelles de moviment que no es puguin fer a l'aire lliure per qüestions meteorològiques. Els dies que els temps ho permeti es realitzaran algunes activitats fora, així doncs també caldria disposar d'un jardí o pati ampli. A més, també és important disposar de cadires i taules que siguin movibles per a que es puguin utilitzar en la realització de les activitats segons les necessitats de cadascuna. Cal poder tenir a l'abast un equip audiovisual per a la visualització de pel·lícules o material complementari, ja sigui en forma de projecció o amb una pantalla gran.

Com a recursos humans, el programa està dissenyat per a poder ser conduït per dos professionals; ambdós educadors socials, per un total d'uns 15 destinataris. Cal destacar, però, que dependrà del número de participants d'aquest. És important que aquests disposin de formació relacionada amb el desenvolupament i la psicologia infantil, així com esser persones dinàmiques, resolutives, empàtiques, responsables, flexibles, amb capacitats per treballar en equip. Cal que tinguin competències en la dinamització de grups d'infants i que ho facin a través de l'afecte i l'harmonia, essent capaços de crear un clima pròxim, on regni la confiança i el respecte, convertint-se així en una persona de suport i orientació per al nen/a. És important comptar també amb personal de suport, un psicòleg/a per a poder demanar assessorament en cas de dubte dels coordinadors per tal de poder assegurar el bon desenvolupament del procés.

4. Conclusions

Després d'haver fet un estudi sobre les opinions de diversos experts, com Patró & Limañana (2005) i Corbalán (2003), en la temàtica de les conseqüències en els fills de dones víctimes de violència de gènere i com s'intervé en aquestes, podem destacar diverses idees; per començar tenir present que les dades mostren que un 52% de les dones víctimes de violència de gènere tenen entre 18 y 35 anys; edat en que moltes d'elles són mares, aspecte que posa de manifest la presència de fills/es dins la família i la llar, és per això que també cal considerar la violència intrafamiliar per raons de gènere com un maltractament infantil; els infants conviuen dins el mateix context i això els fa partícips de la situació; ja sigui de forma directa o indirecta. Considerant aquesta idea és fonamental identificar a l'infant com l'agent principal de la intervenció, tenint en compte que ell és una víctima més en tot el procés. Cal tenir present que la situació li afectarà, provocant conseqüències en el seu desenvolupament, aquestes poden afectar a diversos aspectes de la persona, a nivell psicològic, socioafectiu i cognitiu. A més, estaran influïdes per diferents factors; aspectes externs al nen/a, com per exemple el temps i el grau de les agressions o el tipus d'exposició a la violència que hagi experimentat, així com l'estat emocional de la mare i intrínseques d'ell/a com podria ser el moment evolutiu en el que es trobi o la seva maduresa.

A més, és important poder contemplar la recuperació de l'infant d'una forma progressiva, positiva i esperançadora i tenir en compte el paper que hi juga la mare i el vincle que s'estableixi entre ells en els processos, essent aquesta un pilar bàsic per a la millora de ambdós. No es pot oblidar la relació que s'estableix entre pare-fill/a, cal tenir en compte totes les actituds que s'estableixen entre ells per a poder fer un bon tractament amb l'infant. És important poder fer veure-li la realitat tal com és, d'una forma realista, per tal que ell/a mateix/a pugui tenir la llibertat de treure les seves pròpies conclusions, sempre d'una forma respectuosa cap als altres.

Coincidint amb Save the children (2011), per aquest mateix motiu, cal treballar les qüestions de gènere, els estereotips i els rols d'una forma igualitària per així poder evitar la repetició de models o la transmissió generacional de la violència. Cal partir des de la pau i la no violència per a la resolució dels conflictes i reforçar de forma notòria el diàleg per a solventar-los. El principal objectiu serà evitar la normalització i la legitimació de la violència.

Després d'haver fet un anàlisi dels recursos del territori es pot determinar que existeixen de dos tipus; assistencials i residencials; els primers destinats a donar atenció momentània i els segons a oferir serveis més perdurables en el temps i on se'ls ofereix la possibilitat d'establir la seva residència en aquests. També cal destacar la insuficiència i la manca d'especificitat i de coordinació que existeix entre ells: Els recursos dedicats a la intervenció dels infants estan clarament enfocats a les seves mares i ells ocupen un paper secundari; és a dir, no existeixen recursos específics per a nens/es en aquesta situació sinó que dins dels enfocats a les seves mares se'ls ofereix atenció i suport, sobretot psicològic, en molts casos com un altre agent facilitador de la recuperació de la pròpia dona.

5. Consideracions finals

Després d'haver fet un treball de recerca i investigació sobre les conseqüències que ocasiona la violència de gènere en els infants i un anàlisi dels serveis i recursos que ofereix l'entorn per tal de poder intervenir en els casos en els que aquesta situació esdevingui, s'han pogut adquirir una sèrie de competències; tant a nivell conceptual, procedimental, així com actitudinal.

Fent referències a aquest projecte, cal destacar que en ser realitzat al final d'un període d'estudis, per tal d'adquirir la titulació de grau en educació social, s'ha pogut plasmar en ell aquells aprenentatges adquirits fins a les hores, mostrant doncs les competències que s'han interioritzat fins aquest moment, sobretot aquelles relacionades amb la confecció d'un projecte socioeducatiu per un col·lectiu determinat, un fonament teòric que el sustenti, així com una reflexió sobre el que ofereix el territori envers la problemàtica i les aportacions que segons aquestes necessitats es poden proposar.

A nivell procedimental s'han assolit diferents competències, cal destacar la importància de realitzar un text científic, així com una bona construcció d'un marc teòric fent una bona citació d'autors i referenciant de forma correcta, aspecte en el qual durant el transcurs dels estudis no s'ha profunditzat de forma concreta, així doncs, aquest ha estat un dels aprenentatges que s'han millorat gràcies a aquest treball.

Tenint en compte les competències socioeducatives (ASEDES, 2007) que l'educador social ha de tenir interioritzades per la seva tasca professional, podem destacar la capacitat per la selecció i la gestió del coneixement i de la informació, s'ha pogut millorar les habilitats de resum i síntesis, començant per recollir tota la informació possible sobre el tema, a través de fonts documentals contrastades; com poden ser articles de revistes d'experts, informes d'organitzacions que vetllen pels interessos de les persones o publicacions d'autors dedicats a l'atenció d'infants en aquesta situació, per tal de poder fer una anàlisi objectiu i amb rigor metodològic d'aquesta i finalment podent plasmar aquella més rellevant per l'objectiu del treball.

La planificació de l'acció socioeducativa es pot veure reflectida tant en l'elaboració del programa "Acció socioeducativa per a fills de dones víctimes de violència de gènere" que sustenta aquest treball, com en el de la pròpia memòria. Per tal de poder realitzar-ho correctament, primer s'ha hagut de fer una detecció de necessitats, a més, s'han generat una sèrie d'habilitats relacionades amb la gestió de l'espai i del temps; tenint present aquelles parts del treball que calia tenir enllestides abans que les altres; en primer lloc el marc teòric, la recerca dels recursos, l'elaboració del programa i les conclusions i finalment, reflexions finals. En ser un treball on els elements formals estan prefixats, ha estat necessari tenir present el guix que calia que tingués el document i s'han considerat el número total de pàgines que havia de tenir cada part.

A través de la investigació teòrica i de l'assistència a diferents jornades i conferències, s'han pogut interioritzar diferents conceptes relacionats amb el món de la violència, més específicament aquella patida per raons de gènere. Tanmateix, també s'ha entès que no és necessari que un nen sigui l'agent directe al qual va dirigida aquesta violència, tant sols es necessari que es trobi dins la situació per a considerar-se víctima. D'aquesta manera, s'ha

pogut tenir present la gran vulnerabilitat dels més petits dins la pròpia família; context inicialment segur. Així com la importància d'establir un clima segur i on regni l'afecte per tal que els nens/es puguin tenir un desenvolupament integral i positiu.

Altres aspectes rellevants han estat la coneixença dels serveis dels quals es disposen per a intervenir en aquests casos i com és el funcionament d'aquests. Les competències que cal que tinguin els educadors que treballen amb aquest tipus de col·lectiu també s'han pogut conèixer i així poder tenir-les clares per a considerar l'àmbit com un possible sector laboral futur.

En l'àmbit actitudinal, a més de prendre una gran sensibilització envers aquest col·lectiu, a nivell personal s'ha trobat un àmbit força desconegut i interessant, on seguir amb la formació dins d'aquest sector és atraient.

Aquests aprenentatges a més de ser fonamentals pel desenvolupament de la carrera professional, també en són útils per a situacions de l'àmbit personal, ja que el treball ha facilitat la interiorització de valors com la perseverança, l'autocrítica, l'empatia o el cooperativisme i superació. Durant tot el procés ha estat necessari disposar d'un nivell de compromís i responsabilitat.

En tot moment, s'ha mantingut una actitud d'avaluació crítica continua fonamentada en la reflexió personal del procés que s'ha seguit per a l'elaboració d'aquesta memòria, intentant introduir millores constants segons les recomanacions fetes. D'aquesta manera no s'ha deixat cap aspecte a l'atzar i s'han intentat, doncs, interrelacionar els diferents elements que la comporten; tenint en compte la base teòrica i reflexiva d'ella amb la part més pràctica.

Bibliografia

- Ajuntament de Barcelona . (2007). *Pautes orientatitatives d'exploració i d'intervenció amb fills i filles de les dones ateses per situacions de violència de gènere*. Barcelona.
- Ajuntamiento de Madrid. (2009). *Atención a los niños y niñas víctimas de violència de género en España*. Madrid.
- Amar, J. A., & Gómez, M. B. (2006). *Vinculos de apego en niños victimas de la violencia intrafamiliar. Una investigación en sectores 1 y 2 de la ciudad de Barranquilla* . Carib.
- Amnistia Internacional . (s.f.). *La resposta institucional a la violència contra les dones a Catalunya*.
- ASEDES. (2007). *Documentos profesionalizadores; definición de educación social* . Barcelona: Grafox.
- Atenciano, B. (2006). *El psicólogo infantil ante los menores expuestos a violencia doméstica*. Obtenido de luriapsicologia.com: www.luriapsicologia.com
- Bowlby, J. (1998). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Londres: Basic Books .
- Cantera, L. M., Blanch, J. M., Acosta, M. L., Pérez, E., & Garreta, M. (2004). *La violència a casa*. Sabadell: Fundació Caixa Sabadell.
- Consell Comarcal del Vallès Oriental. (2014). *Vallesoriental.cat*. Obtenido de <http://www.vallesoriental.cat/ambits/politiques-digualtat/>
- Corporació Sanitària Clínic. (2012). *Memòria 2011: Comissió violència intrafamiliar i de gènere*. Barcelona.
- Corsi, J., & Aumann, V. (2003). *Maltrato y abuso en el ámbito doméstico: fundamentos teóricos para el estudio de la violencia en las relaciones familiares (Vol 212)*. Paidós.
- Cunningham, A., & Baker, L. (2007). *how violence against a mother shapes children as they grow*. Londres: Centre for Children & Families in the Justice System.
- Departament d'Acció Social i Ciutadania. Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. (2013). *Guia bàsica*. Barcelona.
- Dirección general de la mujer. Gobierno de Cantabria. (2009). *Siete rompecuentos para siete noches*. Cantabria: Calima.
- Espinosa, L. (2007). Entrevista a Sandra Pla, Coordinadora del Equip de Dones de Amnistia Internacional Catalunya. *Revista d'Estudis de la Violència*, 8.
- Expósito, F. (2011). Violencia de género: la asimetría social entre hombres y mujeres favorece la violenciad de género. *Mente y Cerebro*, 20.
- Expósito, Valor-Segura, Villarino, & Palmer. (2013). ¿Qué atención reciben los menores expuestos a violencia de género en los centros de acogida? *Psicología jurídica aplicada a los problemas sociales*, 39-51.
- Exposito, Valor-Segura, Villarino, & Palmer. (2013). ¿Qué atención reciben los menores expuestos a violencia de género en Iso centros de acogida? . *Psicologia juridica aplicada a los problemas sociales*, 39-51.
- Fantuzzo, DePaola, & Lambert. (1991). Effects of interparental violence on the psychological adjustment and competencies of young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 258- 260.
- Generalitat de Catalunya. (Desembre de 2011). *Pla de seguretat i atenció a les víctimes de violència masclista i domèstica*. Obtenido de Gencat.cat: <http://www20.gencat.cat/>
- Generalitat de Catalunya. Departament de l'interior . (2013). *La violència masclista i la seguretat*. Catalunya.

- Holden, V. B. (2003). Children exposed to domestic violence and Child Abuse: Terminology and Taxonomy. . *Clinical Child and Family psychology review.* , 151-160.
- laTorre, A. S. (2006). La violencia de género como causa de maltrato infantil. *Cuad Med Forense*, 43-44.
- OMS. (2002). *Informe mundial sobre la salud y la violencia*. Bruselas.
- Organització de les Nacions Unides. (1993). *Conferència Mundial sobre la dona i els seus drets* .
- Organizacion de las Naciones Unidas . (2006). *Informe sobre violencia contra los niños y las niñas*.
- Patró, R., & Limiñana, R. (2005). *Victimas de violencia familiar: Consecuencias psicologicas en hijos de mujeres maltratadas*. Murcia: Anales de psicología.
- Redorta, A., Villegas, E., & Surià, R. (2011). *La atención a los hijos de mujeres maltratadas. Un camino por recorrer*. Alicante : Comunicación IX Congreso Violencia contra la Mujer.
- Save the Children. (2006). *Atención a los niños y niñas víctimas de violencia de género. Análisis de la atención a los hijos e hijas de mujeres víctimas de violencia de género en el sistema de protección a la mujer*. Madrid.
- Save the children. (2011). *En la violencia de género no hay una sola víctima* .
- Torre, A. S. (2006). La violencia de género como causa de Maltrato infantil. *Cuad Med Forense*, 149-164.
- UNICEF. (2006). *Convención sobre los Derechos del niño* . Madrid: Nuevo Siglo.
- Unitat de Suport a l'Atenció a les Víctimes. Generalitat de Catalunya. (2013). *Dades sobre violència domèstica*. Barcelona.
- Vida Sin Violencia. (Febrer de 2014). *Guiaviolenciadegenero.com*. Obtenido de <http://www.guiaviolenciadegenero.com/>
- Zagarés, A. (2005). *La violencia de género explicada a mi hijo* . València: Carena Editors.

Annex I

Proposta de la intervenció

Programa socioeducatiu per a fills/es de dones víctimes de violència de gènere

1.1 Introducció

Tal com s'ha expressat en el cos de la present memòria, a continuació podem trobar una proposta de programa socioeducatiu adreçat a infants fills de dones víctimes de violència de gènere. Aquests són considerats com a principals agents de la intervenció, com a tal les activitats proposades estan adreçades a ells i adaptades a les seves necessitats i a la seva edat. Es busca trobar un espai tranquil, relaxat, còmode i òptim per a la recuperació d'aquestes víctimes, treballant des d'una vessant lúdica, a través d'una metodologia dinàmica i participativa. A més, les mares d'aquests també podran participar en activitats relacionades amb l'enfortiment dels vincles amb els seus fills, ja que no podem oblidar que elles són un referent clau per a ells i una eina bàsica per a la seva recuperació.

1.2 Detecció de necessitats

Per tal de poder definir quines són les principals necessitats en els infants i d'aquesta manera poder identificar quines són les vies d'atenció en aquest projecte, cal partir d'una detecció de necessitats prèvia. A més, és important tenir clars quins seran els principals indicadors i sobretot com actuar davant d'una situació tan complexa.

És important poder diferenciar entre dos tipus de necessitats; les normatives i les col·laboratives.

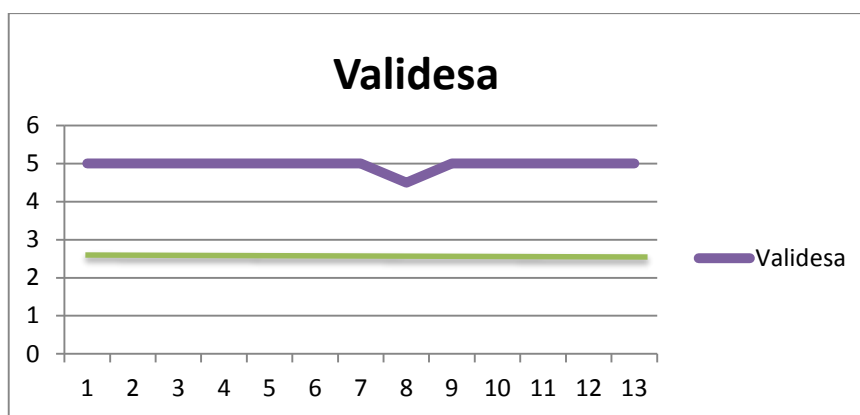
Les necessitats col·laboratives fan referència a aquelles que són exposades per les persones que es troben en el context, és a dir pels usuaris. Aquests les poden explicitar de forma clara a través d'entrevistes o converses informals. També poden ser percebudes d'una manera indirecta pels professionals que hi participen, sobretot a través de l'observació del col·lectiu. Per a poder extreure-les es pot utilitzar un qüestionari destinat a les mares d'aquests infants, i com elles consideren l'atenció que s'ofereix als seus fills. Les qüestions tractades són referides a 3 àmbits diferents; com viuen els infants i la situació, els infants i les conseqüències de la violència i l'atenció que se'ls ofereix des del servei, mostrant el grau amb el qual estan d'acord amb l'afirmació que es mostra (un total de cinc entre molt d'acord i molt en desacord).

És important destacar la provisionalitat del qüestionari inicial, ja que aquest ha de ser validat per experts.

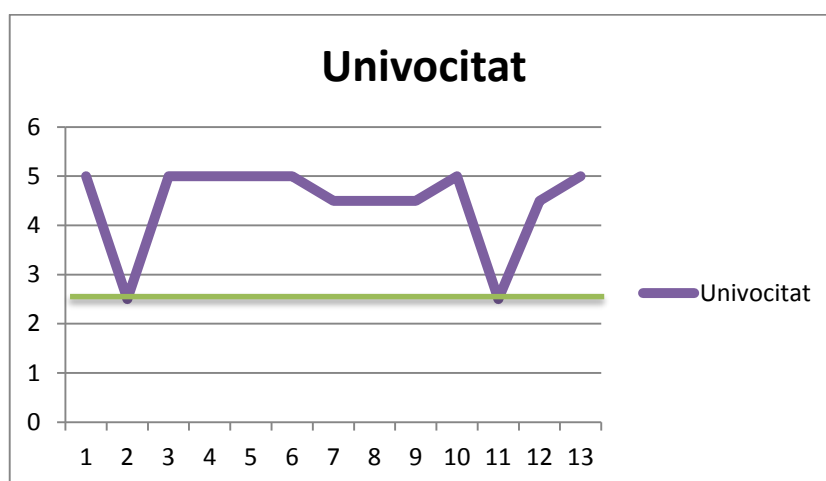
Per a fer la validació del qüestionari, dos professionals valoren l'estat d'aquest a través de dues taules diferenciades. El primer professional, de l'àmbit de ciències de l'educació i expert en pedagogia i recerca i anàlisi de dades, professor d'Educació Secundària Obligatoria i amb disposició d'un màster en Pedagogia, valida la metodologia utilitzada en l'instrument; és a dir si la formulació de les preguntes és la més adequada, així com l'escala de valoració utilitzada en aquest. Per a fer-ho es pot utilitzar una escala Liker on es valorarà del 1 (mínim) al 5 (màxim) tres aspectes; si l'ítem és vàlid (la importància de la qüestió dins la detecció de necessitats, si és unívoc (si el significat de la pregunta s'entén de forma correcta) i coherent (si s'establia una bona relació, connexió i unió entre les qüestions, mostrant una actitud lògica).

La validació referent al contingut del qüestionari es valida per una professional de l'atenció psicosocial a dones i nens víctimes de violència de gènere i especialista en aquest àmbit. Es tenen en compte els mateixos indicadors que a la validació anterior; si l'ítem és vàlid (si pregunta sobre aspectes correctes en relació al tema), si és unívoc (si s'entén de forma clara) i coherent (establint una bona relació entre tots ells i el tema a tractar), utilitzant, també la mateixa escala de valoració. Una vegada realitzats els qüestionaris als professionals corresponents es va fer un buidatge dels resultats obtinguts; tant a nivell quantitatiu en un anàlisi estadístic, com a nivell qualitatiu a través de les observacions destacades per ells mateixos en l'instrument de validació.

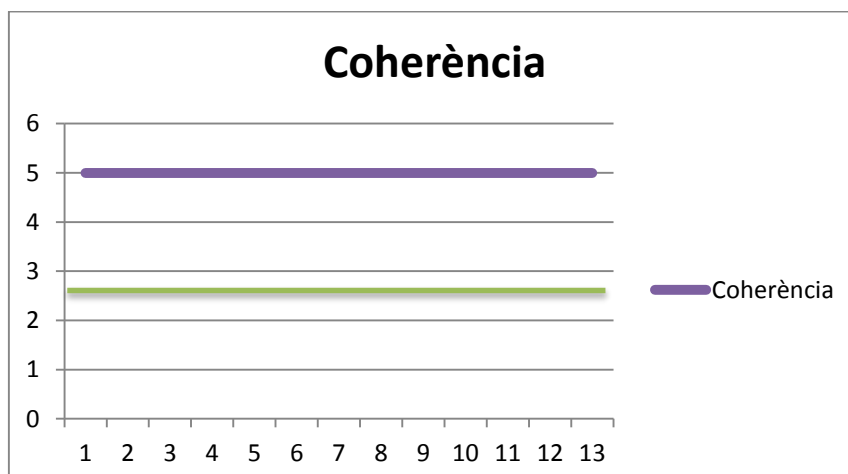
Per a poder fer una comparativa estadística, s'han tingut en compte la puntuació de cada ítem, és a dir els ítems que disposin d'una puntuació igual o inferior a 2,5, tant pel que fa als continguts com a la metodologia emprada, fent una mitjana aritmètica de les dues taules de validació, seran els que seran modificats o eliminats en el qüestionari definitiu. La validesa ha extret una puntuació significativa en gairebé tots els ítems i cap d'elles n'ha extret una inferior a 2,5, per tant tots ells es mantindran.

La univocitat ha estat la més perjudicada, ja que, segons els experts, 2 dels 13 ítems han obtingut una puntuació de 2,5, la qual cosa ja suposa una modificació de la formulació d'ells. Els que es modifiquen són el número 2 i el 11.

Pel que fa a la coherència, és important destacar el fet que tots els ítems han aconseguit la major puntuació mitjana (5 de 5) i que per tant cap d'ells sofrirà modificacions; han estat molt ben valorats per ambdós experts.

És important també, tenir en compte les consideracions que ambdós experts han considerat oportunes; a nivell metodològic s'ha observat que les preguntes podrien ser formulades de manera afirmatiu, convertint-les doncs en afirmacions i no preguntes i contestant a elles de forma més qualitativa (en una escala que anés des de d'acord fins a desacord) en compte de seguir una escala numèrica. Així doncs i tal com podem veure als instruments de validació podem observar com tant l'instrument de validació referent a la metodologia¹⁴ com el referent al contingut¹⁵ van ser entregats amb els ítems inicial. És important doncs, considerar com queda finalment el qüestionari¹⁶ tant amb els ítems com amb l'escala modificada.

Les **necessitats normatives** són aquelles que tenen a veure amb els estatuts, les polítiques de la institució, les lleis o els documents acreditatius. Aquestes es poden extreure mitjançant diferents instruments; la revisió documental i l'entrevista. Pel que fa a la revisió documental, es pot extreure informació a través de l'informe sobre el servei o la memòria de l'any anterior del mateix. A partir d'aquí es poden extreure tots els àmbits i continguts treballats durant les intervencions dels professionals, així com la metodologia que utilitzava en aquestes. . Així doncs, es poden detectar els aspectes positius d'aquestes i sobretot les mancances que presenta el servei, aquelles relacionades amb l'atenció als infants. L'entrevista¹⁷ pot ser utilitzada, també, per a poder extreure les necessitats normatives, tenint en compte l'opinió dels professionals que més relació tenen amb els usuaris. Els professionals poden ser els mateixos educadors socials del centre o d'altres serveis pels quals ha passat la dona amb els seus fills (serveis socials, centres d'atenció a la dona) o els psicòlegs que fan seguiment dels diferents casos.

1.3 Objectius

Per tal de poder seguir una línia en la intervenció amb els infants i després poder fer l'avaluació de les diferents activitats, ha estat necessari formular un objectiu general i vuit d'específics que en deriven d'aquest.

L'objectiu general és:

- Promoure un espai òptim per a infants en situació de violència de gènere per tal de contribuir a la recuperació de les conseqüències que dita aquesta els ha comportat.

Els objectius específics són:

¹⁴ Veure Annex 2: Validació de l'instrument I (Metodologia Qüestionari I).

¹⁵ Veure Annex 3: Validació de l'instrument I (Contingut Qüestionari I).

¹⁶ Veure Annex 4: Qüestionari definitiu.

¹⁷ Veure Annex 5: Entrevista a professionals.

- Abordar els sentiments de culpa que generen les situacions de violència de gènere.
- Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris.
- Promoure el coneixement propi i la realitat familiar.
- Millorar l'autoconcepte i l'autoestima.
- Treballar l'exteriorització dels propis sentiments.
- Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació.
- Potenciar valors de cooperació i de col·laboració.
- Treballar el concepte de diversitat i la resolució de conflictes mitjançant el diàleg, la pau i la no violència.

1.4 Continguts

Els continguts estan clarament relacionats amb els objectius específics exposats anteriorment, aquests són:

- Història de vida
- Característiques personals (físiques / personalitat)
- El vincle d'aferrament.
- Col·laboració i cooperació.
- Autoestima, autoconcepte i autopercepció
- Assertivitat: Diferència entre conductes agressives i conductes passives.
- Habilitats comunicatives.
- Habilitats emocionals: Identificació i expressió de sentiments.
- Rols de gènere: Distorsions cognitives sobre els gèneres. Masculinitat i feminitat.
- La resolució de conflictes: La pau i la no violència.

1.5 Temporalització

Per tal de poder organitzar les activitats previstes per a la formació, s'ha elaborat un cronograma¹⁸ a través del qual podem veure que aquestes estan dividides en tres mesos; realitzant accions els dimarts a la tarda i els dissabtes al matí (o durant tot el dia segons l'activitat realitzada). La primera sessió comença el dia 5 de maig i finalitza el 27 de juny. Les activitats previstes pels dimarts són d'una duració aproximada de 1:30-2 hores i les del dissabte de major durada (algunes d'elles de tot el dia). Per començar es realitzarà una activitat de presentació "Jo soc ..." per tal de que tots els membres del grup es puguin conèixer, participaran les mares, els nens/es i els/les educadors/es. La resta d'activitats que es portaran a terme aniran treballant aspectes relacionats amb la situació viscuda pels infants, on la mare intervindrà en algunes d'elles per tal d'enfortir el vincle d'aferrament entre els dos. El programa finalitza amb una sessió en la que tant mares com nens/es passaran un dia a la

¹⁸ Veure Annex 11: Cronograma

piscina i gaudiran d'un berenar tots plegats; compartint així un moment lúdic i enriquidor per a la cohesió grupal, oferint aquest espai com la cloenda.

1.6 Planificació d'activitats

A continuació podem observar les diferents activitats realitzades; cadascuna d'elles pertany a una sessió.

Activitat 1: Presentació "Jo soc..."	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar. - Millorar l'autoconcepte i l'autoestima. - Millorar les habilitats comunicatives.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans i mares
DESCRIPCIÓ	<p>A través de les diferents targetes (cadascuna d'elles amb un tret característic; tant de personalitat com d'aparença física) els infants podran definir-se, tal com ells es veuen (d'aquesta manera es treballarà l'autoconcepte). Una vegada hagin escollit les seves característiques, les compartiran amb els altres companys per així poder conèixer-se. Així doncs, es important realitzar l'activitat en forma de cercle, ja sigui asseguts en cadires o al terra per a que es fomenti una cohesió grupal i els diferents membres puguin conèixer els seus companys. Aquesta activitat es portarà a terme de forma conjunta, entre mares i fills/es. Aquestes també es definiran utilitzant els mateixos recursos. Aquesta activitat també es pot considerar una eina dels educadors per avaluar l'estat d'autoestima dels infants.</p>
CONTINGUTS	<p>L'autoconcepte</p> <p>L'autoestima</p> <p>Habilitats comunicatives</p> <p>Característiques personals (físiques / personalitat)</p>

RECURSOS	Cadires, targetes amb trets personals i físics ¹⁹ .
AVALUACIÓ	Graella d'observació I

Activitat 2: Contes no tradicionals	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris. - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans.
DESCRIPCIÓ	<p>Per tal que els infants puguin diferenciar entre els rols de gènere socialment establerts, aquells que han observat a casa i aquells basats i l'equitat i la igualtat, s'explicaran un total de contes no tradicionals; aquells en que la mare no realitza el dinar mentre el pare surt a treballar i no col·labora en les tasques de la llar. Aquests contes estan basats en el respecte mutu, la igualtat, la cooperació i sobretot en l'equitat entre ambdós sexes. El sexe masculí es representat com fort i valent i el femení com passiu i delicat, la dona sempre es salvada per l'home. A partir d'aquests es busca trencar amb els estereotips de gènere.</p> <p>Per fer-ho, s'utilitzaran imatges amb cadascuna de les escenes del conte o dibuixos relacionats amb els fets que es van desenvolupament. L'educador/a explicarà el conte als infants. Tots es trobaran asseguts al terra formant una rotllana.</p> <p>En finalitzar l'explicació, es parlarà sobre allò que ha sortit a les històries i les diferències que es poden establir entre els fets narrats i la vida quotidiana dels nens/es.</p>
CONTINGUTS	<p>Assertivitat</p> <p>Rols de gènere: Masculinitat i feminitat</p> <p>Habilitats comunicatives</p> <p>Resolució dels conflictes mitjançant alternatives no violentes.</p>
RECURSOS	Contes ²⁰ "En Joan para taula", "El lobito caperucito", "La Bella Bestia", "El Príncipe ceniciento", "Tarzana", "Buba, el dragón mascota·.

¹⁹ Veure Annex 9: Targetes amb trets personals i físics.

²⁰ Veure Annex 7: Contes no tradicionals.

AVALUACIÓ	Graella d'observació I ²¹ i preguntes per guiar el debat ²² .
------------------	---

Activitat 3: "Bo/dolent"	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Millorar l'autoconcepte i l'autoestima. - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Treballar el concepte de diversitat i la resolució de conflictes mitjançant el diàleg, la pau i la no violència.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans
DESCRIPCIÓ	<p>La gran finalitat de l'activitat és que els infants puguin plasmar allò que els fa sentir bé i els que els fa sentir malament; ja sigui d'ells mateixos o de la resta de persones que els envolten, així com de les situacions que viuen en els diferents contextos. El grup de nens/es més petits (menors de 8 anys) ho podran fer a través d'un dibuix, dividint la làmina en dos parts, en aquesta podran dibuixar allò que senten a través de colors, dibuixos reals o abstractes que per a ells siguin significatius. El grup de nens/es més grans ho podran fer a través d'un dibuix o d'un relat, on expliquin primerament allò que els fa sentir malament i seguidament el que els fa sentir bé.</p> <p>En finalitzar l'activitat, cada infant podrà explicar a la resta de companys que significa per a ells/es allò que han plasmat al dibuix o al relat, així com el que senten.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - L'autoconcepte - L'autoestima - Habilitats comunicatives - Rols de gènere: Masculinitat i feminitat. - Assertivitat. - Habilitats emocionals.
RECURSOS	Làmina I, colors, retoladors, bolígrafs, taules, cadires.
AVALUACIÓ	Làmina I ²³ i Graella d'observació I ²⁴ .

²¹ Veure Annex 14: Graella d'observació I

²² Veure Annex 8: Debat contes no tradicionals.

²³ Veure Annex 12: Làmina I "Bo/dolent".

²⁴ Veure Annex 14: Graella d'observació I

Activitat 4: La meva situació ideal	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Millorar l'autoconcepte i l'autoestima.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans
DESCRIPCIÓ	<p>Després d'haver realitzat l'activitat anterior "Bo/dolent", és important que els infants puguin reflexionar sobre quina seria la situació ideal; aquell context sobre el que ells volen viure, com els agradaria que fos la seva vida quotidiana, amb qui volen conviure i quin tipus de relacions volen establir. Per fer-ho, s'utilitzarà la mateixa metodologia.</p> <p>És important poder fer una posada en comú final, per tal de compartir experiències i expectatives. D'aquesta manera, els infants podran identificar-se amb les situacions viscudes dels companys i no trobar-se tant sols en el procés, a més, podran entendre que aquest fenomen no els afecta a ells sols i que no són els únics que ho viuen.</p> <p>N petits dibuix gran relat</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Habilitats comunicatives - Rols de gènere: Masculinitat i feminitat. - Assertivitat. - Habilitats emocionals.
RECURSOS	Làmina II ²⁵ , colors, retoladors, bolígrafs, taules, cadires.
AVALUACIÓ	Làmina II i Graella d'observació I ²⁶

Activitat 5: Racons I	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació. - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Treballar el concepte de diversitat i la resolució de conflictes mitjançant el diàleg, la pau i la no violència.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans i mares

²⁵ Veure Annex 13: Làmina II "La situació ideal".

²⁶ Veure Annex 14: Graella d'observació I

DESCRIPCIÓ	<p>En ocasions com a conseqüència de la situació de violència viscuda a casa, el vincle mare fill/a es veu afectat d'una o altra manera. Ja sigui provocant un distanciament o una sobreprotecció. Els racons són una eina per observar el comportament dels nens/es i com és la relació entre aquests i la seva mare. Així doncs, és important que el joc sigui compartit entre ambdós, ja que a més de compartir un espai lúdic comú, les relacions es podran enfortir a través de la interacció.</p> <p>Els més petits (menors de 8 anys) podran fer-ho a aquells racons destinats al joc simbòlic, on es farà una representació dels rols de gènere; aquí es podrà observar quins rols tenen establerts els infants i com els manifesten.</p> <p>Els racons seran:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cuineta - Mecànic - Botiga - La caseta - Els contes - Plastilina <p>Els infants més grans (majors de 8 anys) disposaran d'altres racons per a jugar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pintura a un gran mural penjat a la paret. - Esports cooperatius: Futbol, basquet... - Jocs de taula - Grafisme - Informàtica <p>Els participants podran anar canviant de jocs, rotant a través dels que els hi semblin més atractius.</p> <p>Els educadors facilitaran la interacció entre fills/mares i donaran els materials necessaris, també s'aproximaran als participants que ho demanin. La principal finalitat és la observació; ja que a través de les interaccions que s'estableixin entre ells/es mateixos/es i entre ells/es i les seves mares es pot extreure molta informació sobre quins són els seus valors, els seus models d'aprenentatge o l'estil educatiu que han seguit.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Assertivitat - Habilitats comunicatives. - Habilitats emocionals - Rols de gènere: Masculinitat i feminitat.
RECURSOS	Cuineta, taules, cadires, pilotes, jocs de taula, nines, cotxes, pintura, paper d'embalar, plastilina i ordinador.
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ²⁷

Activitat 6: Accions que es fan a casa

²⁷ Veure Annex 14: Graella d'observació I

OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments - Abordar els sentiments de culpa que generen les situacions de violència de gènere. - Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris. - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans i mares
DESCRIPCIÓ	<p>A partir d'una làmina²⁸ els nens podran disposar les diferents imatges en el lloc corresponent, segons qui realitzi l'acció dins la seva llar. Les accions estan relacionades amb les tasques i les feines del dia a dia (cuinar, planxar la roba, veure la tele, estudiar, jugar o netejar...). Després de la realització individual de cadascuna de les làmines es posarà en comú i es farà un consens sobre quines tasques realitza el sexe masculí a la llar i el sexe femení. S'administraran diverses revistes, diaris, catàlegs de joguines... Els infants, amb l'ajuda de les mares, aniran retallant aquelles activitats o imatges que representin una acció. La mateixa làmina utilitzada individualment es trobarà enganxada a la paret en mida més gran i els diferents nens aniran enganxant a la part que correspongui a cada sexe, tenint com a resultat un mural conjunt que realitzaran tant mares com nens/es.</p> <p>Els més grans també podran escriure frases o paraules representatives de les accions.. Aquestes s'enganxaran amb velcro per a poder moure-les més endavant. En finalitzar el mural, cada infant explicarà a la resta del grup perquè ha col·locat cada imatge en el lloc en el que es troba. Després es debatrà sobre el mural final i es farà veure als infants que aquelles activitats que fan les mares també poden ser realitzades pels pares i viceversa, podent doncs treballar els estereotips. S'aniran movent les activitats en funció del que es decideixi en el debat. Aquest serà conduït per l'educadora, però seran els infants els que facin les aportacions, la gran finalitat és poder veure que totes les accions es poden realitzar per qualsevol dels membres de la llar, sempre que no comporti un perill per a ells i que no es necessiten tenir unes característiques o habilitats especials per a fer-ho.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Història de vida.

²⁸ Veure Annex 15: Làmina II "Accions que es fan a casa".

	<ul style="list-style-type: none"> - Col·laboració i cooperació. - Habilitats comunicatives. - Habilitats emocionals. - Rols de gènere.
RECURSOS	Làmina III individual, làmina III gran, targetes amb accions, diaris, revistes, velcro i tissors, taules, cadires.
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ²⁹ i Làmina III ³⁰ gran (mural final).

Activitat 7: Un regal per la mare	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Millorar l'autoconcepte i l'autoestima. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació. - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans
DESCRIPCIÓ	Aquesta activitat serà realitzada a finals d'abril, és per això que els infants podran preparar un regal (fet per ells mateixos) per a regalar en el dia de la mare. Per fer-ho podran utilitzar tot tipus de material fungible. A més amb l'ajuda i la cooperació dels companys es poden realitzar manualitats més elaborades. Es pretén fomentar el companyerisme i la resolució de problemes amb l'ajuda dels altres. A més, amb l'acció de pensar en com és la pròpia mare i en els seus gustos i elaborar un regal la persona mateixa el vincle que s'estableix entre els dos s'enforteix. En tot moment, s'intentarà animar als infants per a que utilitzin la seva imaginació i desenvolupin la seva creativitat.
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - El vincle d'aferrament. - Col·laboració i cooperació. - Habilitats comunicatives. - Habilitats emocionals.
RECURSOS	Material fungible: tissors, retoladors, pintures, cola, papers de diferents textures i colors, fang, pompons, estampacions, colors, llapis, taules, cadires, cartolines, rotllos de paper...
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ³¹

Activitat 8: "Stop"

²⁹ Veure Annex 14: Graella d'observació I

³⁰ Veure Annex 15: Làmina II "Accions que es fan a casa".

³¹ Veure Annex 14: Graella d'observació I

OBJECTIUS ESPECÍFICS	Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació. Potenciar valors de cooperació i de col·laboració.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans i mares
DESCRIPCIÓ	<p>Aquesta activitat s'ha de realitzar a un espai ampli, si pot ser a l'aire lliure millor, si no a una sala sense obstacles que puguin entorpir. Tots els infants, amb les seves mares participaran a l'hora. Un o dos d'ells seran els encarregats d'agafar els altres; aquesta ho han d'impedir. Cada nen que sigui agafat haurà de romandre immòbil amb els braços en creu i dir "stop", els altres participants el podran salvar del seu estat i fer que continuï participants activament; per fer-ho s'hauran de fer un petó i una abraçada. En aquest moment tots dos podran seguir jugant. La finalitat d'aquesta activitat es que es facin mostres d'afecte tant entre nens/es i amb les adultes que hi participin; amb les pròpies mares i les dels altres. El torn d'agafar es podrà anar canviant, per a que cada vegada sigui un infant qui ho realitzi.</p> <p>És important poder fer un debat una vegada finalitzada la dinàmica, per tal que els infants puguin exterioritzar com s'han sentit en realitzar-la; els sentiments que han experimentat quan altres companys han fet mostres d'afecte cap a ells; així com els que ells han manifestat als altres.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Els sentiments i les emocions. - Les mostres d'afecte - Habilitats comunicatives.
RECURSOS	Espai ample (millor a l'aire lliure).
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ³²

Activitat 9: Com és la meva mare?

OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Abordar els sentiments de culpa que generen les situacions de violència de gènere. - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació.
---------------------------------	--

³² Veure Annex 14: Graella d'observació I

DESTINATARIS	Nens/es petits i grans
DESCRIPCIÓ	<p>Per tal de poder conèixer la persona que tenen de referència és important que els nens reflexionin. D'aquesta manera els més petits ho podran fer a través d'un dibuix i els grans amb un escrit. És important descriure a la mare de manera objectiva i subjectiva, és a dir aquells aspectes físics que més destaquin d'ella, així com les característiques de la seva personalitat. És important que després d'acabar, entre tots comentin que han plasmat i sobretot que senten per la seva mare, com és la relació entre els dos i quines coses agraden d'ella i quines no tant. D'aquesta manera l'infant fomentarà l'esperit crític i podrà tenir una imatge clara de la relació que estableix amb la seva mare i del paper que aquesta ocupa a la seva vida. En consens els educadors/es plasmaran en petits paper els ítems que més han sortit, aquests seran introduïts dins de globus de colors, els positius (que seran aquells amb els que ens hem de quedar) es mantindran formant un ram de globus que romandrà en la sala i els negatius (aquells que es volen eliminar) seran explotats pels infants.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Història de vida - Característiques personals (físiques / personalitat) - El vincle d'aferrament. - Autoestima, autoconcepte i autopercepció - Habilitats comunicatives. - Habilitats emocionals.
RECURSOS	Taules, cadires i material fungible (làmines, pintures, papers de diferents colors, globus, fil, llapis de colors, llapis, goma, retoladors, bolígrafs...)
AVALUACIÓ	Graella d'observació I

Activitat 10: Les apreciacions dels altres	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar. - Millorar l'autoconcepte i l'autoestima. - Millorar les habilitats comunicatives.
DESTINATARIS	<ul style="list-style-type: none"> - Nens/es petits i grans
DESCRIPCIÓ	<p>Aquesta activitat es complementa amb la primera del programa "Jo soc...". La finalitat és que els companys puguin definir als altres; d'aquesta manera els infants podran conèixer allò que pensen d'ells i contrastar-ho amb el seu propi autoconcepte. És important destacar que les</p>

	<p>característiques que es poden atribuir sempre seran positives, per tal que l'autoestima de tots els implicats es pugui veure afavorida.</p> <p>L'activitat es realitzarà de forma conjunta, cada membre podrà agafar una targeta amb una característica per poder definir el company. D'aquesta manera, els diferents companys adjudicaran una característica i conformaran així el concepte que tenen de l'altre. Aquesta acció es repetirà amb tots els companys.</p>
CONTINGUTS	<p>L'autoconcepte</p> <p>L'autoestima</p> <p>Habilitats comunicatives</p> <p>Característiques personals (físic / personalitat)</p>
RECURSOS	Cadires, targetes amb trets personals i físics ³³
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ³⁴

Activitat 11: Sortida I	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Treballar el concepte de diversitat i la resolució de conflictes mitjançant el diàleg, la pau i la no violència. - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans i mares
DESCRIPCIÓ	<p>Aquesta activitat té com a principal finalitat passar el dia en el bosc, poder així compartir un espai lúdic i de temps lliure entre fill/a i mare. A més, es podrà enfortir el vincle entre els altres companys. Per fer-ho es farà una sortida (tot el dissabte) a una zona del bosc on estigui habilitat per a poder fer-hi barbacoes, a més de gaudir d'un dia a l'aire lliure, jugar a l'aire lliure i estar junts, es podran fonamentar valors com l'amistat, la cooperació i col·laboració, l'assertivitat i el respecte. A més, a través de les accions es treballaran els estereotips de gènere.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - El vincle d'aferrament. - Col·laboració i cooperació. - Assertivitat - Habilitats emocionals - Rols de gènere

³³ Veure Annex 9: Targetes trets físics i de personalitat.

³⁴ Veure Annex 14: Graella d'observació I

	- La resolució de conflictes
RECURSOS	Aliments, jocs de taula, pilotes, plats, gots i coberts de plàstic, taules i cadires.
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ³⁵

Activitat 12: Racons II	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans i mares
DESCRIPCIÓ	<p>Els racons que els nens tindran a la seva disposició seran tots relacionats amb diferents oficis; cuiner/a, mestre/sa de casa, perruquer/a, mecànic/a, fruiter/a, peixater/a i fuster/a. Els infants podran experimentar amb les diferents tasques relacionades amb cada lloc de feina. Tanmateix, els nens/es aprendran jugant en equip, col·laborant uns amb els altres i compartint coneixements i experiències. També potencien la seva iniciativa i el sentit de la responsabilitat.</p> <p>La principal finalitat es trencar amb els estereotips de gènere en el món laboral i que els infants puguin veure com les tasques es poden portar a terme tant per homes com per dones i que no hi ha labors que estiguin més destinades a un sexe o a un altre.</p> <p>Els educadors contribuiran a guiar als infants en els diferents racons i els facilitaran els materials necessaris. També s'intentarà contribuir a que tots els infants passin pels diferents racons per tal que puguin experimentar les diferents accions.</p> <p>És important poder fer un debat una vegada finalitzada la dinàmica, per tal que els infants puguin exterioritzar com s'han sentit en realitzar-la; els sentiments que han experimentat i quines professions són les que més els hi agraden. També es pot parlar sobre la gent que les practica i si es necessiten algunes qualificacions específiques per a fer-ho. Per tal de poder contribuir a interioritzar els aprenentatges es parlarà sobre si coneixen a algú que es dediqui a alguna d'elles. Tanmateix, també es pot posar de manifest les professions dels familiars més propers.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Col·laboració i cooperació - Assertivitat - Habilitats comunicatives - Habilitats emocionals - Rols de gènere - La resolució de conflictes
RECURSOS	Material de la "Caseta", la "Perruqueria", el "Mecànic", la "Fruiteria", la

³⁵ Veure Annex 14: Graella d'observació I

	"Peixateria", la "Fusteria".
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ³⁶

Activitat 13: Cóm és el meu pare?	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Abordar els sentiments de culpa que generen les situacions de violència de gènere. - Promoure el coneixement propi i la realitat familiar. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans
DESCRIPCIÓ	<p>Per tal de poder conèixer la persona que tenen de referència és important que els nens reflexionin. D'aquesta manera els més petits ho podran fer a través d'un dibuix i els grans amb un escrit. És important descriure a la mare de manera objectiva i subjectiva, és a dir aquells aspectes físics que més destaquen d'ella, així com les característiques de la seva personalitat. És important que després d'acabar, entre tots comentin que han plasmat i sobretot que senten per la seva mare, com és la relació entre els dos i quines coses agraden d'ella i quines no tant. D'aquesta manera l'infant fomentarà l'esperit crític i podrà tenir una imatge clara de la relació que estableix amb la seva mare i del paper que aquesta ocupa a la seva vida.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Història de vida - Característiques personals (físiques / personalitat) - Autoestima, autoconcepte i autopercepció - Habilitats comunicatives. - Habilitats emocionals.
RECURSOS	Taules, cadires i material fungible (làmines, pintures, llapis de colors, llapis, goma, retoladors, bolígrafs...)
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ³⁷

Activitat 14: Cineforum "Brave"	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Treballar l'exteriorització dels propis sentiments. - Millorar l'autoconcepte i l'autoestima.

³⁶ Veure Annex 14: Graella d'observació I

³⁷ Veure Annex 14: Graella d'observació I

DESTINATARIS	Nens/es petits i grans
DESCRIPCIÓ	<p>Moltes vegades, els nens imiten allò que veuen als mitjans de comunicació, als contes infantils o al dibuixos o les pel·lícules que veuen. A partir de la visualització de la pel·lícula animada “Brave” es podran treballar els rols de gènere i el sexisme que es mostra en moltes de les pel·lícules o dibuixos animats per nens. És important destacar la figura de la dona com un ésser que també és poderós, valent i independent; sense la necessitat d’un ésser masculí al seu costat per tal que aquesta es pugui sentir segura. “Brave” mostra la història d’una nena autònoma, empoderada i autònoma, que no compleix els estereotips de gènere marcats per la societat i mostra una gran iniciativa en les seves accions; trencant així amb la percepció de la dona dins el marc social. Aspecte que cal que els nens puguin interioritzar per tal de poder contemplar als éssers humans des d’una mirada igualitària i equitativa.</p> <p>A més, també es podrà treballar la relació entre mare-fill i com els conflictes es poden solucionar des d’una perspectiva no violenta i a través del diàleg.</p> <p>Una vegada finalitzada la visualització, els nens/es podran fer un dibuix sobre el que per a ells ha significat plasmar els trets més característics de la protagonista i de la seva mare.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Característiques personals (físiques / personalitat) - El vincle d’aferrament. - Assertivitat - Rols de gènere: Masculinitat i feminitat. - La resolució de conflictes
RECURSOS	Projector, pantalla, ordinador, pel·lícula “Brave”, cadires i sofà.
AVALUACIÓ	Dibuix i graella d’observació l ³⁸

Activitat 15: Penjolls de l’amistat	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Treballar l’exteriorització dels propis sentiments.
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans

³⁸ Veure Annex 14: Graella d’observació I

DESCRIPCIÓ	<p>Els nens realitzaran un collaret³⁹ per a regalar a un company; aquell que ells vulguin. Els més petits realitzaran el collaret amb la tècnica de l'enfilar, d'aquesta manera també podran treballar les habilitats psicomotrius. Els grans podran utilitzar diferents materials; fang, ceràmica, boletes, etc.</p> <p>La finalitat es fomentar la cohesió grupal i la exteriorització dels sentiments. És important fomentar l'amistat i el respecte entre els diferents membres del grup. A més, es podrà treballar els estereotips de gènere mostrant que no només el sexe femení pot portar collarets; i que no és una cosa de "nenes". En acabar la sessió, cada infant podrà explicar perquè han dedicat el seu collaret al company escollit. Els educadors vetllaran per que tots els infants tinguin collaret, si no és així ells mateixos els realitzaran.</p>
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Autoestima, autoconcepte i autopercepció - Habilitats comunicatives. - Habilitats emocionals - Rols de gènere: Masculinitat i feminitat
RECURSOS	Taules, cadires i material fungible (fulls blancs i de color, cartolines, pintures, llapis de colors, llapis, goma, retoladors, fil, tisores, cola, peces, macarrons, fang, boletes, papers de diferents textures, botons, canyetes...)
AVALUACIÓ	Graella d'observació I ⁴⁰

Activitat 16: Sortida II	
OBJECTIUS ESPECÍFICS	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciar l'adquisició de rols de gènere igualitaris - Potenciar valors de cooperació i de col·laboració. - Treballar el concepte de diversitat i la resolució de conflictes mitjançant el diàleg, la pau i la no violència. - Potenciar el vincle entre mare-fill enfortint la seva relació
DESTINATARIS	Nens/es petits i grans i mares
DESCRIPCIÓ	<p>Aquesta activitat té com a principal finalitat passar el dia a la piscina i d'aquesta manera poder compartir un espai lúdic i de temps lliure entre fill/a i mare. A més, es podrà enfortir el vincle entre els altres companys. Per fer-ho es farà una sortida (tot el dissabte) a una piscina municipal, a</p>

³⁹ Veure Annex 10: Exemples de Collarets de l'amistat.

⁴⁰ Veure Annex 14: Graella d'observació I

	més de gaudir d'un dia a l'aire lliure, jugar a l'aire lliure i estar junts, es podran fonamentar valors com l'amistat, la cooperació i col·laboració, l'assertivitat i el respecte.
CONTINGUTS	<ul style="list-style-type: none"> - Habilitats emocionals - El vincle d'aferrament. - Col·laboració i cooperació
RECURSOS	Berenar per a tots, piscina municipal, transport públic.
AVALUACIÓ	Graella d'observació l ⁴¹

1.7 Agents implicats

Com a principals agents de la intervenció en podem destacar clarament dos; els participants i els facilitadors.

Els facilitadors seran els educadors que intervenen en el l'acció. Aquest han de tenir una formació especialitzada en víctimes en violència de gènere i alguns coneixements en psicologia infantil. És importat que en tot moment tinguin present amb el col·lectiu que estan treballant i intervinguin tenint molt en compte la gran vulnerabilitat d'aquest. Els educadors cal que mostrin als infants un nou model de relació entre les persones. És important que es fomenti el respecte, la no violència i la pau, així com el diàleg com a via de principal comunicació i resolució de conflictes o problemes on la igualtat és la clau. A través d'aquesta visió, l'educador/a podrà fer veure a l'infant que un altre model de relació és possible i que la submissió no és l'actitud normalitzada dins de les relacions i que les relacions entre iguals poden ser satisfactòries per a tothom.

És important treballar tant amb la mare com amb l'infant, tant d'una forma individualitzada com conjunta. És per això que cal fer-li veure que ha d'entendre el patiment del seu fill i ha de poder fer front a la situació que ella viu, així com la que viu el nen/a. Amb el nen/a, serà important fer-li assabentar-se de la situació i que conegui la realitat, tant de la situació, com del pare i de la mare, i el paper que cadascun d'ells té dins la situació, per així poder-li fer entendre que ell no és la causa de les agressions

Sempre es tindran presents les habilitats i capacitat pròpies del nen/a, veient-les com a potencialitats; les seves creences, els seus valors, les seves actituds i aptituds, així com partint d'allò que ells pensen i opinen.

Per tal de fomentar una bona autoestima en els participants, és important que l'educador els ajudi a que ells mateixos puguin veure les seves potencialitats, així com les competències que tenen, per tal que puguin canviar la concepció negativa que tenen d'ells mateixos.

És important que l'educador pugui propiciar i oferir un espai agradable, on regni un clima tranquil i segur on l'infant es pugui sentir protegit i obert a fer explicacions sobre allò que sent.

⁴¹ Veure Annex 14: Graella d'observació I

Cal que l'educador consideri a l'infant com el principal agent de la intervenció i de la seva pròpia recuperació, visualitzant-lo com la principal figura d'aquesta intervenció i com a ésser de drets propis.

Les actituds que ha de seguir han d'estar dirigides per la perseverança, la paciència, l'atenció i l'escolta activa. L'empatia es essencial per a que aquest es posicioni en el lloc de l'infant i així aconseguixi entendre com es pot sentir. Per tant la comprensió també n'és la clau. El canal de tota la intervenció ha d'estar dirigit per l'estima i l'afecte tant entre els educadors, com cap als propis participants, configurant un grup on tots es consideren companys i no existeix cap tipus d'estructura jeràrquica i les relacions estan basades en el respecte.

És important que els professionals escoltin als infants, els ofereixin temps i espai per tal que aquests es puguin expressar sense interrupcions i de forma lliure, a més cal que presentin una actitud proactiva i positiva i no han de posar en dubte el seu testimoni, cal confiar en els nens/es. D'aquesta manera, cal que es generi un clima de confiança per tal que l'expressió dels sentiments esdevingui. S'ha de trencar el silenci per tal de poder superar la situació. A més, és important trencar amb la culpabilitat d'ells/es, explicant-los que el fenomen viscut no ha estat responsabilitat seva i que no està sol/a. Tot allò explicat és important que es mantingui en la més estricta privacitat, així doncs cal preservar la confidencialitat.

Els principals subjectes de la intervenció, és a dir, els destinataris, són els nens fills de les dones víctimes de violència. Tots ells habitants de la casa d'acollida, amb una estada mínima d'una setmana en ella, per tal de poder haver tingut temps de fer un diagnòstic de la situació en la que e troba l'infant, i per tal que aquest s'hagi pogut adaptar mínimament tant a les normes d'ella, al seu funcionament, com a la convivència amb altres persones que no són membres de la seva família.

Per tal que els infants puguin participar en el projecte, és important disposar d'una avaluació diagnòstica prèvia, realitzada pels professionals del servei en el que es trobi residint. D'aquesta manera, es disposarà de dades referents a la situació viscuda per l'infant i pel seu grau d'afectació mostrat fins el moment. Per fer-ho, s'utilitzarà una graella⁴² que serà omplerta a través de les aportacions en les entrevistes realitzades amb la mare, les opinions del centre escolar, les observacions dels psicòlegs que hagin atès a les víctimes i les observacions dels educadors o treballadors socials tant externs com interns de la mare, del fill/a i de la família. Els principals indicadors que caldrà enregistrar seran; el procés violent i la situació familiar, l'actitud i el comportament de la mare, l'estat emocional de l'infant i com aquest es desenvolupa en el context escolar.

Les mares d'aquests infants, i principals receptores de la violència de gènere dins la parella, acompanyaran al nen/a en algunes de les sessions d'aquest programa. Seran elles objecte, també, de la intervenció, ja que ajudaran als seus fills a una recuperació més agilitzada i positiva.

Tanmateix, cal que tant les mares com els infants vulguin formar part de la intervenció i estiguin disposats a desenvolupar les activitats plantejades pels educadors.

⁴² Veure Annex 6: Graella d'avaluació diagnòstica.

És important destacar un dels objectius del programa; “millorar i enfortir el vincle entre mare-fill/a”, és per això que cal que esdevinguin moments de relació i interacció entre ells i així poder propiciar les situacions per a que aquest fet es desenvolupi. Això, també els ajudarà en el seu procés de recuperació, recíprocament.

1.8 Metodologia

Les diferents activitats es portaran a terme a nivell grupal. El grup és una eina fonamental per a la detecció exploració i tractament de l'impacte de la violència en l'infant, essent un escenari social on les interaccions són constants. A més, en ajuda a observar quins són els rols, les habilitats socials, els valors i les actituds que presenten els infants, així com els vincles que estableixen entre els diferents membres. A més, pertany que l'infant pugui desenvolupar una pertinença i un sentiment d'identitat dins d'ell. Es comparteixen vivències i coneixements entre igual i entre persones que han conviscut en una situació semblant, podent comparar i intercanviar diferents estratègies de protecció. Entre ells, es més fàcil que es desenvolupi una confiança mútua, al existir una relació no desigual. A més, el nen s'adona que la seva problemàtica no tant sols li pertany a ell, sinó que entre companys comparteixen moltes semblances.

Tanmateix, però també es vetllarà per proporcionar simultàniament una atenció individualitzada dins del grup, en aquells casos que sigui necessari i sobretot en aquells on l'infant li costi més participar en les activitats proposades.

Així doncs, i des del primer moment, s'intentarà aconseguir una cohesió grupal, per a facilitar el desenvolupament de les activitats que es desenvolupin.

Es seguirà tot el procés a través d'una metodologia activa i participativa on tothom hi podrà dir la seva. Convertint així als agents en participants actius en la construcció, reconstrucció i co-construcció d'allò que aprenguin. Així doncs, cal promoure la interacció com a forma d'intercanvi promovent el diàleg (respectant sempre les aportacions dels altres) i el confrontament d'idees, per tal de poder resoldre els possibles conflictes sorgit a través d'aquest mateix, i amb tècniques que vetllin per la pau i la no violència. A més, les intervencions dels nens es podran veure reforçades, en algunes ocasions, per les de les seves pròpies mares, ja que es realitzaran activitats conjuntes entre mare-fill/a.

La metodologia activa parteix de la idea principal que l'infant és el protagonista d'allò que aprèn i l'educador, en aquest cas, és qui facilita el context per a fer-ho.

És important, també, que s'intenti partir d'una mirada globalitzadora per tal que tot aquells aspectes que es treballin a les sessions siguin transversals i puguin complementar els de sessions posteriors, interrelacionant-los, per a poder fer l'aprenentatge encara més enriquidor.

Aquesta metodologia partirà sempre de la realitat dels infants i de les experiències que aquests han tingut en la situació de violència en la que es troben immersos. Per tant, és important ser flexible i tenir present que estan travessant moments difícils. Tanmateix, però

s'intentarà que aquesta mateixa serveixi com a forma de reflexió i d'autoconsciència, per tal de poder aproximar a l'infant a la realitat en la que viu i per a poder posar-hi solucions.

Donat les característiques dels nens residents en cases d'acollida i les diferències entre ells, el grup serà heterogeni, els participants tindran diferents edats i es trobaran en diferents moments evolutius. Aquest fet també hi serà enriquidor, ja que uns podran recolzar i donar suport als altres; tant de grans a petits com de petits a gran, i amb les aportacions variades, aprendre de forma conjunta. Els nens podran exercir el dret a ser ells mateixos, sense models a seguir, i afirmant-se entre els altres, tenint un espai propi i fent-ho al seu propi ritme, tenint en compte els seus propis interessos en tot moment.

1.9 L'avaluació

L'avaluació és un element clau de la intervenció, aquesta es basa en tenir clars quins aspectes es volen avaluar, quins indicadors doncs s'utilitzaran, i amb quins instruments de registre es portarà a terme, a més qui ho farà i en quin moment. El principal objectiu d'aquesta es poder identificar quins han estat els canvis produïts després de la intervenció realitzada respecte a la situació inicial de cada nen i de la seva relació amb la mare. Per fer-ho caldrà fixar-se en els objectius prèviament definits del projecte i identificar si aquests s'han assolit i en quina mesura.

El millor instruments per a poder avaluar aquest tipus d'intervenció, on les interaccions entre els participants i el propi comportament dels nens/es i les seves mares és l'element principal, és la observació dels professionals que acompanyen durant el programa. Per tal de poder fer un enregistrament d'aquests fets observats s'utilitzaran dos graelles d'observació diferents; una d'elles en finalitzar cada sessió més específica i una final amb les consideracions globals del procés.

És important diferenciar l'avaluació segons en el moment en el que es porti a terme; d'aquesta manera, si es produeix durant el procés d'intervenció parlarem d'avaluació formativa, la que es realitza en finalitzar-ho és la sumativa.

L'avaluació formativa es aquella que es porta a terme durant el procés d'intervenció. Per poder avaluar el desenvolupament de les sessions és important que durant tot el transcurs de les sessions es practiqui l'escolta activa i la observació de totes les actituds i els comportaments portats a terme tant pels infants com per les seves mares; a més de fer-ho, cadascuna d'elles serà enregistrada en una graella d'observació⁴³ que servirà per avaluar quin ha estat el desenvolupament i el resultat de cada activitat. En aquesta graella d'observació s'avaluaran, en base a cadascun dels participants, 4 grans ítems; l'assistència, l'interès mostrat, la participació en elles i la interacció que aquests fan amb els altres companys o amb les seves pròpies mares.

L'assistència s'identificarà segons si la persona ha vingut i si s'ha absentat quin ha estat el motiu que ha donat, si ho fa repetidament.

⁴³ Veure Annex 14: Graella d'observació I

L'interès es podrà observar segons el grau d'acceptació de l'activitat proposada i l'actitud que l'infant presenti envers ella. La participació vindrà definida per el número d'aportacions que faci i el caràcter d'aquestes, així com la pro activitat del nen/a. La interacció es mesurarà des dels diàlegs establerts, els conflictes produïts i la resolució d'aquests; com comparteixen experiències i coneixements i com col·laboren i s'ajuden uns als altres. Per a poder fer un registre més específic cadascun d'aquests 4 ítems seran valorats amb una escala numèrica que anirà des del 0 al 5 (de menor a major grau d'assoliment).

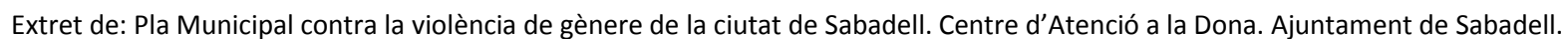
A més, cadascuna d'elles disposa d'un espai per a poder apuntar diferents opinions o observacions que es puguin destacar, ja que en moltes ocasions una metodologia quantitativa no és suficient per especificar les observacions. A nivell general també s'hi podran fer, és a dir, fer una valoració general del transcurs de l'activitat i els aspectes a millorar que s'han pogut identificar una vegada finalitzada. Aquest instrument serà utilitzat al final de cada sessió i aquest, juntament amb altres en algunes activitats concretes, servirà per poder fer un recull i un anàlisi dels continguts i de les relacions que s'estableixen. Així doncs, algunes activitats també seran avaluades amb els materials finals fruit de la pròpia activitat; és a dir els propis dibuixos o relats dels participants, els murals, etc. Aquests instruments serviran de reforç per avaluar els indicadors de la graella d'observació.

L'avaluació sumativa estarà basada en una valoració global, una vegada finalitzat el programa, ens ajuda a observar quins han estat els resultats extrets de tot el procés i per a poder tenir constància dels progressos obtinguts durant la intervenció, i com aquesta ha ajudat a millorar el grau de recuperació dels participants. Per les raons exposades anteriorment també s'ha fet servir una graella d'observació final⁴⁴, aquesta de caràcter més general i en la que es farà un buidatge dels resultats de les graelles de cada activitat, a més, també es farà una valoració final de cada infant. Per poder establir l'assoliment dels objectius plantejats, aquests es convertiran en indicadors i es valoraran de forma individual, utilitzant la mateixa escala que a les graelles anterior (de 0 a 5). Es valoraran els set objectius específics plantejats, aquells relacionats amb la millora en els següents aspectes; sentiments de culpa envers la situació, els rols de gènere, el coneixement propi i del context familiar, l'autoconcepte i l'autoestima, el vincle mare-fill/a, la cooperació i col·laboració, i el grau d'assertivitat concebuda com l'actitud davant la resolució dels conflictes; fent-ho a través de la pau i la no violència.

Els resultats seran traspassats als educadors habituals del centre residencial i formaran part de l'informe de l'infant. L'impacte del programa podrà ser avaluat per aquests professionals a llarg termini.

⁴⁴ Veure Annex 16: Graella d'observació final

1: Circuit d'atenció a la dona i als seus fills en situació de violència

Annex 2: Validació de l'instrument I_ (Metodologia Qüestionari I: Estat de l'infant i aquest dins del sistema de protecció a les víctimes per raons de gènere).

Qüestionari I: Nivell de coneixement sobre situacions de risc	Vàlid					Unívoc					Coherent					Observacions
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
Puntua de l'1 al 4 (de més d'acord a més desacord):	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		
Els infants i la situació																
1) L'infant viu el procés amb angoixa i neguit?					X					X					X	
2) El vincle que estableixen amb la figura de referència és positiu					X		X								X	Poc específic
3) La relació que estableixen amb el seu pare és distant?					X					X					X	
4) El nen/a ha tingut por per la seva integritat física?					X					X					X	
Els infants i les conseqüències de la violència																
5) L'infant ha presentat canvis significatius en el seu comportament?					X					X					X	
6) A l'escola, els nens/es han baixat el seu nivell acadèmic?					X				X						X	

7) Les conductes que presenta els nens/es en els diferents àmbits són antisocials?				X				X							X		
8) Els nens tenen establerts percepcions estereotipades relacionades amb el gènere?			X					X							X		
El servei																	
9) Valores positivament el servei residencial?				X					X						X		
10) Ofereixen una atenció especialitzada als vostres fills?				X					X						X		
11) Els vostres fills es troben còmodes?				X		X									X		
12) Les activitats proposades per infants són del seu interès?				X				X							X		
13) Els vostres fills mantenen una bona relació amb els professionals? I amb els altres companys?				X				X							X		
Observacions generals:	Millor fer les preguntes en mode afirmatiu, és a dir, amb afirmacions. En comptes d'utilitzar una escala Liker de 1 al 4 es podria utilitzar una no numèrica amb els ítems (molt d'acord, d'acord, ni d'acord ni en desacord, en desacord, molt en desacord).																

Annex 3: Validació de l'instrument I (Contingut Qüestionari I: Estat de l'infant i aquest dins del sistema de protecció a les víctimes per raons de gènere).

Qüestionari I: Nivell de coneixement sobre situacions de risc	Vàlid					Unívoc					Coherent					Observacions
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
Puntuació de l'1 al 4 (de més d'acord a més desacord):	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		
Els infants i la situació																
1) L'infant viu el procés amb angonya i neguit?					X					X					X	
2) El vincle que estableixen amb la figura de referència és positiu					X		X								X	Poc específic
3) La relació que estableixen amb el seu pare és distant?					X					X					X	
4) El nen/a ha tingut por per la seva integritat física?					X					X					X	
Els infants i les conseqüències de la violència																
5) L'infant ha presentat canvis significatius en el seu comportament?					X					X					X	
6) A l'escola, els nens/es han baixat el seu nivell acadèmic?					X					X					X	

7) Les conductes que presenta els nens/es en els diferents àmbits són antisocials?					X					X						X	
8) Els nens tenen establerts percepcions estereotipades relacionades amb el gènere?					X			X								X	
El servei																	
9) Valores positivament el servei residencial?					X					X						X	
10) Ofereixen una atenció especialitzada als vostres fills?					X					X						X	
11) Els vostres fills es troben còmodes?					X		X									X	
12) Les activitats proposades per infants són del seu interès?					X					X						X	
13) Els vostres fills mantenen una bona relació amb els professionals? I amb els altres companys?					X					X						X	
Observacions generals:																	

Annex 4: Qüestionari definitiu I

Qüestionari I: Estat de l'infant i aquest dins del sistema de protecció a les víctimes per raons de gènere.	Molt d'acord	D'acord	Ni d'acord ni en desacord	En desacord	Molt en desacord
Els infants i la situació					
El nen/a viu la situació amb angoixa i neguit.					
L'infant estableix un vincle positiu i segur amb la seva mare.					
La relació que l'infant estableix amb el seu pare és distant.					
El nen/a ha tingut por per la seva integritat física.					
Els infants i les conseqüències de la violència					
L'infant ha presentat canvis significatius en el seu comportament.					
A l'escola, els nens/es han baixat el seu rendiment acadèmic.					
Els nens/es presenten, en els diferents àmbits, conductes antisocials?					

Els nens tenen establertes percepcions estereotipades relacionades amb el gènere.					
El servei					
Valoro positivament el servei residencial.					
El servei ofereix una atenció especialitzada als meus fills/es.					
El servei per als infants és agradable, es troben còmodes.					
Les activitats proposades en el servei per infants són del seu interès.					
Els infants mantenen una bona relació amb els professionals del servei i amb la resta de companys.					

Annex 5: Entrevista Professionals de l'àmbit d'atenció a dones i nens víctimes de violència de gènere.

- 1) Com és el col·lectiu amb el que treballa?
- 2) Quines són les principals vulnerabilitats que presenta?
- 3) Quines conseqüències negatives presenta la situació viscuda per al seu desenvolupament?
- 4) Quines són les principals conductes de risc psicosocial que presenta?
- 5) Com s'estableix la relació entre mare-fill/a?
- 6) Quin és el paper de l'infant dins la situació de violència de gènere?
- 7) Com es desenvolupa el seguiment de l'infant?
- 8) S'ofereixen serveis específics per als nens/es en els centres residencials? Quins són?
- 9) Creus que els serveis que donen atenció a infants en situació de violència són efectius? Quins aspectes podries destacar?
- 10) Consideres positiva la intervenció que es realitza amb ells? Quines són les principals mancances?

Annex 6: Graella avaluació diagnòstica

Què necessitem saber	Font d'informació	Com obtenir-la	Quin professional l'obté
<p>1. Informació global de la família i de la situació de violència:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Breu descripció de la història familiar ✓ La situació de violència (tipus, període dels episodis violents, els menors com a testimonis o també com destinataris directes de la violència, posicionament dels nens en aquests episodis, etc.) ✓ Actuació dels adults abans, durant i després dels episodis violents respecte de l'infant. <p>2. Informació focalitzada en cada un dels fills i filles</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Desenvolupament de l'embaràs i primers mesos ✓ Història evolutiva (hàbits/salut) ✓ Evolució escolar: trajectòria, relació amb els iguals, relació amb els professors, rendiment escolar, assistència, rep alguna atenció específica –logopèdia, etc.–, altres aspectes significatius. ✓ Evolució de salut i estat maduratiu de l'infant (identificació de símptomes) ✓ Activitats extraescolars (lleure) ✓ Serveis o suports que rep l'infant ✓ Descripció del fill o filla per la mare ✓ Reacció de l'infant davant els episodis de violència ✓ Relació amb la mare ✓ Relació amb el pare ✓ Relació amb els germans / germanes ✓ Com creu que viu el seu fill/filla la situació de violència ✓ Quina explicació se li ha donat a l'infant sobre què passa <p>3. Actitud de la mare durant l'entrevista</p>	Mare	Entrevista/es	Treballador/a social I/o Educador/a social (segons servei)

Què necessitem saber	Font d'informació	Com obtenir-la	Quin professional l'obté
Evolució escolar: ✓ relació amb els iguals ✓ relació amb els professors i adults del centre ✓ rendiment escolar ✓ regularitat en l'assistència ✓ Suports específics (mestra educació especial, logopèdia, etc.) ✓ aspectes significatius a destacar pel centre (a nivell cognitiu, conductual, emocional) ✓ Com definirien el nen/nena ✓ Implicació de la mare i del pare	Àmbit escolar (centre educatiu, Equip d'Assessorament Psicopedagògic, etc.)	➤ Entrevista ➤ Tramesa informes ➤ Coordinació telefònica	Treballador/a social i/o Educador/a social (segons servei)
✓ Estat emocional ✓ Impacte de la situació viscuda ✓ En quina posició es veu dins la família, en relació amb la mare, el pare i els germans ✓ Relació amb les persones significatives per l'infant. ✓ Com s'enfronta als problemes i als episodis de violència ✓ Pensaments en relació a la violència ✓ Què li preocupa ✓ Relació amb els iguals ✓ Autoconcepte – identitat	Infant	<i>Les franges d'edat que figuren a continuació són orientatives i s'han d'adaptar a la realitat de cada nen.</i> 0 a 3 anys ✓ Protocol d'observació àrees relacional, conductual, emocional i cognitiu. (A aplicar en: sessions conjuntes mare / fill-a, convivència Casa d'Acollida, etc.) ✓ Escala Observacional del Desenvolupament (EOD) quan calgui De 4 fins 12 anys ✓ Tècniques projectives: HTPP, Test del dibuix de l'animal, Test del dibuix de la família, Pota Negra, etc. ✓ Mapa de la xarxa relacional ✓ Protocol observació (idem anterior)	Psicòleg/a i Treballador/a social o educador/a social (segons servei)

Extret de: Save the Children. (2006). *Atención a los niños y niñas víctimas de violencia de género. Análisis de la atención a los hijos e hijas de mujeres víctimas de violencia de género en el sistema de protección a la mujer*. Madrid.

¡Vamos a poner la mesa!

Había una vez un niño llamado Juan que nunca ayudaba en casa. Un día quedó con sus amigos para jugar en el parque y llegó el primero.

Al rato apareció su amigo Pepe.

- ¡Hola Juan!- dijo Pepe
- ¡Hola Pepe! ¿Dónde estabas metido?- le preguntó Juan
- He estado ordenando mi cuarto porque tenía todos los juguetes por medio.- dijo Pepe

Al momento llegó Ana.

- ¡Hola Ana!- dijeron los dos niños
- ¡Hola chicos! ¡Qué contenta estoy hoy!- dijo Ana.
- ¿Por qué estas tan contenta Ana?- Le preguntó Juan
- Ayer estuve en el campo con mi familia, ayudando a mi papá y a mi mamá a recoger aceitunas, ¡Me lo pasé pipa!-

Ana tenía una casa muy grande y una granja con muchos animales. Las tareas que se hacían a diario en su casa eran muchas y variadas, por eso Ana y sus hermanos ayudaban a sus padres cuando les hacía falta y todos se repartían las tareas.

- ¡Yo pensaba que el trabajo del campo lo hacían sólo los hombres!- dijo Juan
- ¡Que va Juan! Yo conozco muchas mujeres que trabajan en el campo.- dijo Ana
- Las mujeres tienen el mismo derecho que los hombres a trabajar en cualquier oficio- dijo Pepe. - Por ejemplo: mi tía es guardia civil.- añadió Pepe.
- Mi vecina María es conductora de camiones y conduce muy bien- dijo Ana.
- Oye Juan, ¿Tú no conoces a ninguna mujer que tenga un trabajo chulo?- dijo Pepe
- Pues la verdad es que sí. Mi mamá tiene un trabajo muy chulo. Ella es la directora del Hotel las Nubes.
- ¡Oh directora! Seguro que tiene que llegar muy cansada a casa- dijo Pepe.

Juan se quedó pensando, nunca se había fijado si su mamá llegaba cansada del trabajo.

Cuando volvió a su casa, Juan vio como su mamá estaba en la cocina guisando y hacía mil cosas a la vez.

Además su papá estaba poniendo la lavadora.

- ¡Hola Juan! ¿Qué tal?- dijo el padre
- Muy bien papi he estado en el parque jugando- dijo Juan
- Ya mismo es la hora de cenar. ¡Vamos que te ayudaré antes a ducharte!- dijo su padre.

Juan se dio cuenta como su papá y su mamá seguían trabajando en casa después de venir del trabajo. Por eso después de su ducha decidió ordenar todos sus juguetes.

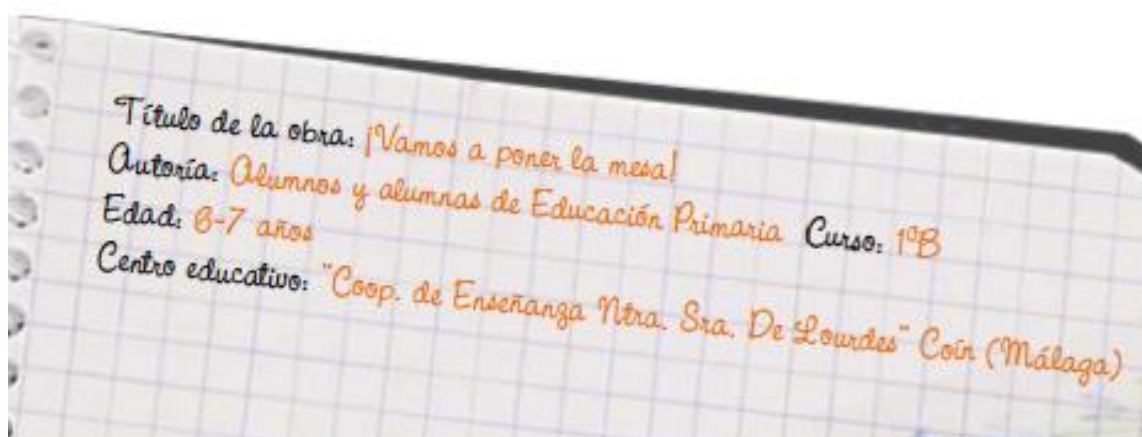

- ¡La cena está lista!- dijo la madre.
- Papá creo que mamá está un poco cansada ¡Vamos a poner la mesa!- dijo Juan.
- Buena idea Juan- dijo su padre.

Cuando la mamá de Juan salió de la cocina y vio que la mesa estaba puesta y que Juan había ordenado su cuarto se puso muy contenta.

Desde entonces Juan siempre ayuda en casa y comprendió que las mujeres y los hombres pueden hacer las mismas tareas.

FIN

Extret de: Concurs literari de 1ºB de l'escola "Coop de Enseñanza Nra Sra. De Lourde", Coir (Màlaga)

EL LOBITO CAPERUCITO

AUTORAS: MARISA REBOLLEDO DESCHAMPS Y SUSANA GINESTA GAMAZA (EQUIPO ÁGORA)

Había una vez, un bosque bellissimo con muchos árboles y flores de todos los colores. En ese bosque vivía un lobo muy peculiar.

Lobito era muy coqueto, le encantaba llevar el pelo muy suave y brillante. Iba siempre a lavarse las patitas en el agua fresca del río para tener las uñas bonitas y siempre llevaba la cola esponjosa porque después de bañarse la dejaba secar al sol.

Lobito vivía con su madre y su padre en una bonita cabaña hecha de troncos de madera. Su abuela que era leñadora había regalado a la mamá de Lobito las mejores maderas para hacer su casita, que entre toda la familia habían construido.

El abuelo de Lobito era modisto y un día por su cumpleaños le regaló a su nieto una capa para los días de frío y lluvia, pues el bosque era un lugar frío y lluvioso. La capa era algo llamativa y ridícula, con una caperuza roja para protegerse de la lluvia.

Pero como el abuelo le había regalado la capa con mucha ilusión, el bueno de Lobito Caperucito se lo agradeció con mucho cariño e incluso prometió llevarla todos los días para protegerse del viento y de la lluvia.

Desde aquel día en que Lobito estrenó su caperuza roja, las criaturas del bosque comenzaron a apodarlo "Lobito Caperucito" y comenzó también a ser el blanco de las burlas de todos los animales.

Lobito era el más dulce, suave y educado cachorro que se pudiera imaginar, y por ello los otros lobeznos solían rechazarlo a la hora de jugar y se burlaban de él cuando se dirigía con su cestita a llevar el almuerzo a su abuelita.

Mientras Lobito caminaba solían decirle en tono de burla:
-¡Lobito Caperucito, pareces un semáforo en rojo! Jajaja...

- ¡Cabeza de tomate!
- ¡Pareces una fresita!
- ¡Presumido!

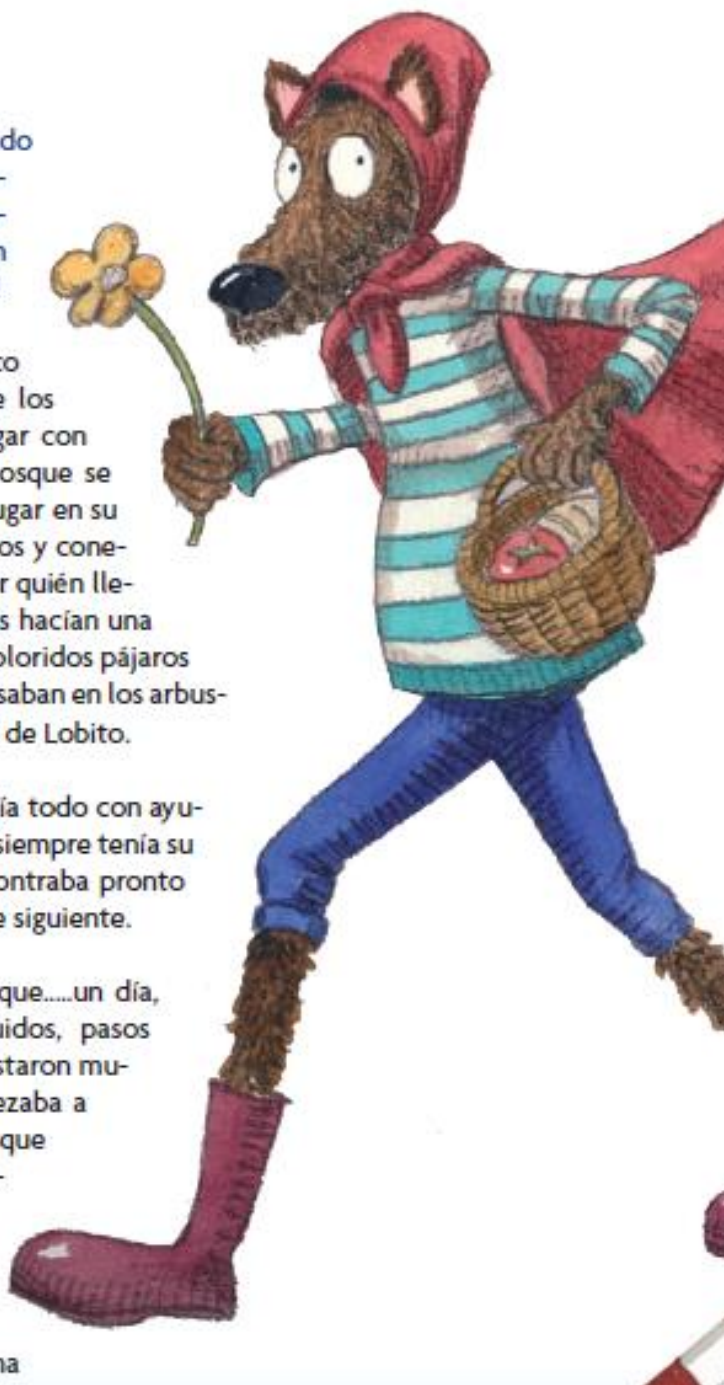
Y le gritaban:

- ¡Lobito Caperucito! ¡Menudo nombre! Un lobo debería llamarse aullador, peludo, dientes afilados, ¡vaya nombre tan ridículo! ¡Lobito Caperucito!

Pero Lobito era muy simpático con todo el mundo y aunque los otros lobeznos no querían jugar con él, el resto de criaturas del bosque se reunían todas las tardes para jugar en su casa o en su jardín. Los conejitos y conejitas hacían una carrera para ver quién llegaba a la meta. Las hormiguitas hacían una larga fila para merendar y los coloridos pájaros y las brillantes mariposas se posaban en los arbustos del bonito y cuidado jardín de Lobito.

Después de jugar, Lobito recogía todo con ayuda de sus amigos y amigas. Así siempre tenía su casa limpia y ordenada, y encontraba pronto todos los juguetes para la tarde siguiente.

Todo parecía perfecto, hasta que.....un día, los animalitos escucharon ruidos, pasos extraños. Todos y todas se asustaron muchísimo porque la tierra empezaba a temblar. De pronto, en el bosque apareció una manada de lobas y lobos. La suciedad y la maldad eran sus principales características. Llegaron y rodearon la casa de Lobito. La jefa del grupo parecía ser una

lobezna muy grandota, que dijo:

-¡Eh, tú, lobo presumido!

Lobito estaba tan pálido del susto, que parecía que se iba a desmayar.

-¿Tú no sabes que los lobos y las lobas no somos tan limpios? ¿No sabes que vivimos en cuevas, y que no usamos cubiertos para comer?

Los lobos y lobas que rodeaban la casa empezaron a reírse y a revolcarse por el suelo. Todas las amistades de Lobito Caperucito salieron corriendo a esconderse y éste se quedó allí, como una estatua de piedra sin saber qué hacer. La manada destrozó todo lo que vio, pisó las flores, se comió la merienda con las manos, tiró los juguetes al suelo y ensució el porche con tierra y hojas secas. Cuando lobas y lobos se cansaron, se fueron a su cueva a dormir en el suelo frío y húmedo pero con el estómago lleno.

Lobito se puso a llorar, no podía creerse lo que había pasado. Su casa estaba hecha un desastre y sus amigos y amigas se habían ido aterrorizados. Corrió hasta casa de su abuela para contarle lo que había pasado. La abuela loba era una anciana muy sabia. Le había enseñado a ser limpio y ordenado, pero no sólo eso, sino que también le había enseñado a ser amigo de cualquier ser que viviera en el bosque. Cuando le contó lo sucedido, la abuela empezó a pensar en un plan: la manada vivía en una cueva fría y húmeda y dormía en el duro suelo.

La manada de lobos y lobas vivía en una cueva fría y húmeda y dormía en el duro suelo. Su cueva estaba tan sucia y maloliente que nadie se atrevía a acercarse a su hogar, con lo que apenas tenían amistades, y por eso la antipatía y la soledad era su atributo principal.

La abuela le propuso a Lobito que invitase a aquel grupo a una fiesta de cumpleaños, y que ella le ayudaría a prepararla. Lobito se echó las manos a la cabeza y le dijo a su abuela:

-¡PERO SI SÓLO SABEN MALDAD Y SUCIEDAD! ¡NO NOS VAN HA DEJAR JUGAR! Además, no quiero que destrocen de nuevo mi casa, y asusten a mis amigos y amigas.

La abuela que era muy lista, le dijo a Lobito que hiciera lo que ella decía, que todo saldría bien. Lobito le hizo caso y les mandó una invitación preciosa, donde ponía:

Cuando vieron la invitación no se lo podían creer, hacía tanto tiempo que nadie les invitaba a una fiesta, que el nerviosismo y la alegría se adueñaron de sus corazones. Fueron a casa de Lobito y cuando vieron todos los globos de colores, las mesas llenas de bocadillos y golosinas, una tarta gigante de chocolate y nata, una piñata llena de regalos... ¡no se lo podían creer!

Los conejos y las conejas se habían puesto un collar de flores, los erizos se habían peinado los pelos de punta, los cervatillos tenían un lazo precioso en la cabeza, las ardillas llevaban una pajarita y Lobito se había puesto más guapo que nunca. Al lado de la gran piñata había un cartel que ponía:

“OS DAMOS LA BIENVENIDA A VUESTRA FIESTA DE CUMPLEAÑOS, LOBOS Y LOBAS DEL BOSQUE”

Cuando los lobos y las lobas leyeron el cartel, empezaron a llorar y a llorar de la emoción, porque hacía mucho tiempo que nadie les invitaba a una fiesta. Hacía mucho tiempo que nadie quería jugar con la manada.

Se miraron, y les dio vergüenza su suciedad y sus harapos, así que Lobito les invitó a bañarse y arreglarse en su casa para poder disfrutar de la fiesta que se había celebrado en su honor. Y así lo hicieron, se acicalaron con tanto cuidado y olían tan bien, que a nadie le importaba jugar con ellos y ellas.

Lobito perdió el miedo a que estuvieran cerca. Los lobos y las lobas del bosque para darle las gracias a Lobito le prometieron que jamás volverían a portarse mal. Comprendieron que era más divertido ser amables que destrozar las cosas ajenas. Porque así, no sólo te invitaban a fiestas de cumpleaños, sino que además podían jugar con muchos amigos y amigas y pasárselo genial.

FIN

LA BELLA BESTIA

AUTORAS: MARISA REBOLLEDO DESCHAMPS, SUSANA GINESTA GAMAZA Y YOLANDA GALINDO TELLO (EQUIPO ÁGORA)

Había una vez, una oruga verde, peluda, babosa y con los ojos saltones. La verdad es que no era una oruga muy bonita, pero era la oruga más simpática de todo el jardín en el que vivía. Se llamaba Lola y le encantaban las flores.

Se lo pasaba genial correteaba entre las flores y jugaba con todos los insectos. Los saltamontes le enseñaban a saltar, las abejas le enseñaban a recoger polen, con las hormigas jugaba al escondite y las libélulas la llevaban volando de un lugar a otro del jardín, como si fuera en helicóptero.

Era la oruga más fea y más feliz de todo el lugar. Un buen día, empezaron a plantar flores nuevas en el jardín, y con las nuevas flores llegaron insectos de otros lugares, que cada vez que veían a la oruga verde, peluda, babosa y con los ojos saltones se reían de ella. Decían que era la oruga más fea que habían visto jamás.

La pobre oruga empezó a dejar de comer y a dejar de jugar. Estaba tan triste que lo único que hacía era arrastrarse despacito entre los arbustos más pequeños para camuflarse y que no la vieran llorar.

Uno de esos días tristes empezó a encontrarse extraña, decidió acostarse a descansar y dormir y dormir hasta que se le pasase el malestar.

A la mañana siguiente una mariposa del Reino de las María-Posadas la visitó y le dijo: “¡Bienvenida a nuestro reino!, pronto dejarás de ser una fea bestia para ser una bella mariposa”. Nuestra amiga no entendió bien lo que quería decir y continuó con su plácido sueño.

Pasaron dos días y la oruga seguía durmiendo. Cuando se despertó fue a lavarse las gotas de rocío que la noche había dejado sobre ella. Cuando se vio reflejada en el agua **¡SE PEGÓ UN SUSTO ENORME!** Casi no se reconocía, su cuerpo peludo y baboso había cambiado hasta convertirse en una hermosa mariposa, tenía unas alas tan grandes y coloridas que se confundían con los colores del arco iris. Su aspecto era totalmente diferente.

Se fue corriendo para que la vieran aquellos insectos que se burlaban de ella, para que vieran lo hermosa que era ahora. Al verla todos se quedaron con la boca abierta.

Llamó a los saltamontes para saltar con ellos, pero sus patas ya no le permitían hacerlo como antes. Llamó a las abejas para recoger polen con ellas, pero sus alas eran tan grandes que se quedaba todo el polen pegado en ellas y era muy difícil limpiarlo después. Llamó a las hormigas para jugar al escondite, pero era imposible con su tamaño esconderse en el hormiguero. Llamó a las libélulas para subirse sobre ellas e imaginarse que iba en helicóptero, pero su peso lo impedía, ya que sus alas sólo le permitían volar como una mariposa.

Fue entonces cuando echó de menos ser una oruga y se dijo: **“antes yo no era bella pero no me preocupaba, vivía feliz, me arrastraba por las hojas verdes de los árboles y podía jugar con mis amigas y amigos sin temor a mancharme o perder mis colores”.**

Quería jugar como lo hacía antes. Comprendió que la belleza no es nada importante y que tener amigos y amigas para jugar es el mayor tesoro que una oruga puede tener. Entonces decidió que si era feliz siendo oruga ahora tenía que aprender a serlo siendo mariposa. Así que despreocupándose de su fealdad o belleza, se prometió disfrutar cada día con sus amistades, viviendo y aceptándose tal y como era.

FIN

EL PRINCIPE CENICIENTO

AUTORA: MARISA REBOLLEDO DESCHAMPS

Os voy a contar la historia del Príncipe Ceniciento que había heredado ese nombre de su tatarabuela a la que todos llamaban Cenicienta.

Ceniciento era gran amante de los animales, digamos que de mayor no quería dedicarse a las tareas reales, sino que quería ser veterinario. Pero sobre todo, Ceniciento adoraba a su Caballo Lucero y era inmensamente feliz cuidándolo, jugando con él y saliendo a cabalgar juntos por el bosque. Disfrutaba mucho dándole de comer, bañándolo, peinándolo...

Sucedió que su padre el Rey y su madre la Reina debían hacer un largo viaje por otros reinos para solucionar importantes problemas. Cuando se lo comunicaron Ceniciento se puso muy triste, pero luego se alegró al saber quién se quedaría a su cuidado, ¡EL VETERINARIO REAL! ¡HURRA! Podría aprender con él su profesión y cuidar de los animales que era lo que más le gustaba hacer. La verdad es que con esa noticia el disgusto se le pasó un poco.

El veterinario real vivía con su esposa y sus dos hijos. En su reino eran las mamás las encargadas de las tareas de la casa y del cuidado de sus hijos e hijas. Los hijos del veterinario real, cuando no iban a la escuela, iban con su papá a ayudarlo en sus tareas de cuidado de los animales. Ceniciento solía ir con ellos y era muy feliz en contacto con los animales. La primera semana curaron a un loro afónico, una gatita que se había resfriado y a varias yeguas y caballos que habían comido demasiada hierba en el prado.

Ceniciento pasaba mucho tiempo con su amigo más especial, su caballo Lucero. Salía a pasear con él y el veterinario real le enseñó algunos trucos para cuidarle mejor.

Pero sucedió que la esposa del veterinario real enfermó y la tuvieron que llevar al hospital. El veterinario reunió a sus hijos y a Ceniciento, les comunicó la noticia y también les dijo que debían decidir quién cuidaría de la casa durante la ausencia de la mamá. Decidieron sortear la tarea y... ¡LE TOCÓ A NUESTRO AMIGO CENICIENTO!

Ceniciento desde ese día tuvo que hacer todas las tareas de la casa: cocinar, lavar, planchar, fregar, limpiar, hacer la compra, hacer las camitas, etc, etc, etc...

Cuando regresaba de la escuela se pasaba toda la tarde trabajando en casa sin descanso, mientras los demás se marchaban a curar y a cuidar de los animalitos o a jugar, sin colaborar en nada. Y encima ensuciaban y desordenaban todo.

Ceniciento se quedaba trabajando sin parar. Por la noche, después de cenar, todos veían la tele o podían jugar un rato, mientras él tenía que recoger los platos y limpiar lo que se había ensuciado durante la cena, además de preparar la comida para el día siguiente. También era el primero en levantarse para preparar el desayuno de los y las demás.

Pero a Ceniciento no le importaba tanto tener que trabajar sin descanso, escuela-casa, casa-escuela, como no poder ir a pasear con su caballo Lucero, no poder siquiera visitar su cuadra, peinarlo o darle de comer. Estaba muy triste por no poder, tan siquiera, ver a su amigo.

Ocurrió que como Ceniciento no iba a visitar a Lucero, éste enfermó de tristeza porque echaba de menos a su compañero de trote y de juegos. Lucero dejó de alimentarse. Sumido en la tristeza dejó de comer y poco a poco fue perdiendo sus fuerzas y enfermó gravemente.

Ninguna medicina ni poción mágica sirvió para reanimar a Lucero. Cuando Ceniciento se enteró de que Lucero estaba enfermo pidió permiso para ir a visitarlo. El veterinario real le aconsejó que si quería ayudar a su amigo debía cocinar unas hierbas curativas para hacer una poción.

Lucero no experimentaba mejoría a pesar de las pociones que le daba el veterinario real y Ceniciento, más triste aún, se quedaba en casa hirviendo hierbas mientras los demás salían al bosque a curar animales. Ceniciento comenzó a pensar que quizás Lucero no tenía ninguna enfermedad que él no pudiese curar con su compañía.

Una tarde mientras barría el porche, vino a visitarle la Gran Maga Luna que vivía en la Montaña Mágica. La Gran Maga Luna le confesó a Ceniciento la verdadera causa de la enfermedad de su caballo: Lucero había enfermado de la tristeza que le causaba la ausencia de su gran amigo. Ceniciento contó a la Maga su idea de escaparse, llevándose con él a Lucero, pero ésta le explicó que si, esa misma noche, Lucero no ingería algo de alimento su vida correría grave peligro.

Ceniciento y la Maga decidieron entonces salir rápidamente en busca del caballo. Al llegar a los establos encontraron a Lucero tumbado y sin fuerzas, pero al oír la voz de Ceniciento abrió los ojos y se le iluminó la mirada.

Ceniciento y la Maga salieron a buscar bayas, las favoritas de Lucero, que sólo su amigo conocía. Ya en el establo prepararon un mejunje y Lucero lo devoró con ansiedad, bebió agua y pasadas unas horas, había recuperado parte de sus fuerzas. Esa misma tarde, Ceniciento lo llamaba desde fuera del establo y salía elevando sus patas delanteras, trotando tras su amigo. Corretearon por el bosque y fueron en busca de ricos pastos para que el caballo se alimentara y recobrara totalmente las fuerzas.

Mientras tanto el veterinario real y sus hijos se prepararon para cenar y vieron que Ceniciento no estaba. Pensaron que algo malo le había sucedido y tras esperarle toda la noche, salieron a buscarle al amanecer.

Lo encontraron correteando alegremente por el bosque, seguido de Lucero. Cuando los vieron no cabían en sí de gozo al comprobar que nada malo le había ocurrido y también por ver al bueno de Lucero, a quien todos querían, correteando tras su amigo.

Ceniciento les contó lo sucedido y explicó la causa de la enfermedad de Lucero y también, lo dura y sacrificada que era la doble jornada de trabajo que llevaba en los últimos tiempos. Entre la escuela y las tareas de la casa no le quedaba ningún tiempo para compartir con su caballo y para aprender las tareas de veterinario que era lo que más le gustaba. Toda la familia le comprendieron y a partir de entonces decidieron compartir las tareas de la casa para que así todos y todas tuviesen tiempo libre para aprender otras cosas y divertirse o descansar.

Cuando regresó la esposa del veterinario real, también se alegró de ese nuevo reparto de tareas, pues a partir de ese momento ella ya no tendría que regresar del trabajo y hacer todo, sin tiempo para nada, sino que compartirían entre toda la familia las tareas, y ella estaría más descansada y tendría tiempo libre para otras actividades o para descansar.

FIN

TARZANA

AUTORAS: MARIA DEL MAR QUIRÓS LEAL Y MARIA ÁNGELES GARCÍA CORDERO (EQUIPO ÁGORA)

En lo más profundo de la jungla, cerca de una catarata, vivía Tarzán con su hija Tarzana. Un día Tarzán reunió a todos los animales y jefes y jefas de las tribus porque tenía que decirles algo muy importante. Tarzán les dijo:

“Ya es hora de que alguien me sustituya. Me estoy haciendo mayor, estoy perdiendo fuerza y me resbalo en las lianas. Además no puedo gritar como antes (Tarzán intenta lanzar un grito que le provoca tos). ¿Veis?”

ANIMALES: ¿Qué pasará ahora? ¿Quién se encargará de protegernos? La tradición manda que sea tu hijo quien ocupe tu lugar, y tú sólo tienes una hija.

TARZÁN: ¿Y qué hay de malo en ello? ¿Acaso Tarzana no puede hacer lo mismo que yo? Ella mejor que nadie conoce la selva porque siempre me ha acompañado allá donde he ido.

ANIMALES: Pero entiéndelo... es una niña... y las niñas... ¡tú nos entiendes!

Tras discutir mucho, el Consejo de la jungla decidió que sería mejor hacer un concurso y quién superara todas las pruebas, sería el nuevo Tarzán, además de poner su nombre a las cataratas de la jungla.

ANIMALES: Por supuesto, Tarzana puede presentarse... ¡Ya veremos si es tan buena como dices!

Cuando Tarzán llegó a casa, contó lo sucedido a su hija Tarzana, quien se sorprendió mucho:

TARZANA: ¿Cómo?, ¿Que tendré que superar unas pruebas para poder proteger la jungla? Papá, no lo entiendo. Llevo toda la vida protegiendo la jungla, y es algo que sé hacer mejor que nadie. ¿Y todo porque soy chica? ¡Pues se van a enterar de quién es Tarzana!

Mientras tanto, el Consejo de la jungla se reunió para poder preparar las pruebas... pruebas que, según ellos, nunca podría superar Tarzana.

Y llegó el día del concurso. La primera prueba consistía en conseguir el fruto más exótico del árbol más alto de la jungla. El rey de los monos pensaba que esa prueba sólo la pasaría Mandrilo, el mono más ágil.

Tarzana dio un brinco y para sorpresa de todos fue más ágil que Mandrilo. Además conocía mejor que nadie los árboles de la selva. A pesar de las zancadillas y empujones de Mandrilo, Tarzana fue ganadora indiscutible de la prueba.

En la segunda prueba tenían que cruzar nadando el Lago del Príncipe Ceniciento.

Los favoritos eran: el cocodrilo Dientes Largos, la piraña Muerdetodo y Aitor el castor ¡Tarzana no podrá superar esta prueba! Eso es lo que pensaban la mayoría de los animales, e incluso algunos jefes y jefas de las tribus vecinas.

Todos los animales que participaban vivían en el agua, y estaban acostumbrados a nadar. Como Tarzana conocía muy bien a todos los animales y era bastante lista, usó dos grandes hojas que se colocó en los pies (como las personas que practican submarinismo) y así pudo nadar más rápido. Apesar de los intentos del cocodrilo Dientes Largos, y la Piraña Muerdetodo, por morderla, Tarzana consiguió cruzar el río la primera, aún habiendo perdido una de las hojas de sus pies.

El comentario general era que había sido cuestión de suerte.

La tercera prueba era una de las más duras, porque las y los concursantes debían demostrar fuerza y rapidez, ya que tenían que conseguir el trozo de hielo más grande de las montañas de la Maga Luna.

ANIMALES: Esta prueba no podrá superarla casi nadie. Hay que ser tan fuerte como un elefante y tan veloz como el guepardo. No existe nadie así.

Pero se equivocaban. Tarzana estaba acostumbrada a subir a la montaña y recoger hielo para que su padre preparara ese granizado de papaya que tan bien le salía. Os podéis imaginar la cara de todos, cuando Tarzana bajó con el trozo más grande de hielo que jamás habían visto. Tan grande era que nuestra heroína pudo preparar granizado de papaya para casi toda la jungla (excepto para la tortuga que era diabética).

Y aunque os parezca que aquí acabó todo, no es así. ¡Todavía a Tarzana le quedaba la Gran Prueba Final!

¡TENÍA QUE HACER LLOVER!

Mandrilo bailó durante 5 minutos, e inmediatamente comenzó a llover. Pero resultó ser su amigo el chimpancé francés con una regadera el que echaba agua desde el árbol más alto de la jungla.

El cocodrilo Dienteslargos también lo intentó, pero el jefe del Consejo descubrió que lo que hacía era golpear un gran charco con su cola y salpicar agua a todo el mundo.

Koki Bongui, el hijo del jefe de la Tribu de la Llanura Verde, realizó una danza para llamar a la lluvia, pero en lugar de decir YIN BE (que quería decir agua) dijo YIN BO (que significaba sol en su idioma) y durante 2 días no se pudo salir a la jungla del calor que hacía.

Y así llegó el turno de Tarzana, que tan solo cantó, pero que lo hizo tan mal, tan mal, tan mal... que no paró de llover en 3 días. Hasta las ranas tuvieron que usar flotadores para no ahogarse.

Y esta es la historia de Tarzana, de cómo una niña consiguió ser la protectora de la jungla y de cómo las cataratas llevan su nombre.

A partir de ese día todas las personas y criaturas de la jungla tuvieron las mismas oportunidades.

¡Ah, se me olvidaba! Desde aquel día, Tarzana recibe clases de canto del Profesor Ruiseñor.

Y colorín, colorado, este cuento se ha acabado....

BUBA, EL DRAGÓN MASCOTA DE LA PRINCESA CARLOTA

AUTORA S: MARISA REBOLLEDO DESCHAMPS Y MARÍA CONSTENLA RAMOS (EQUIPO ÁGORA)

En el centro del bosque del País de los Cuentos al Revés, oculto por los árboles hay un volcán, que nunca ha arrojado fuego. En su interior vive un dragón. Un dragón pequeñito, un bebé dragón, cuyo nombre es Buba.

Buba es un dragón muy especial, no le gusta la violencia y dice que es pacifista, es decir, amigo y defensor de la paz. Además es vegetariano, no come carne, se alimenta de los frutos del bosque y no le gusta matar animalitos para comérselos. Es muy tímido y tranquilo, por eso vive en el volcán donde está protegido al calor de sus brasas, porque también es muy friolero. Ahora, eso sí, le encanta jugar a todos los juegos: al escondite, a la comba... y lo que más le gusta de todo es viajar y vivir muchas aventuras. Lo que no le gusta es asustar a nadie y tener un aspecto fiero, por eso nunca arroja fuego por sus fauces sino que lanza hermosas y juguetonas pompas de jabón. Sabe que con el fuego podría quemar a alguien y sufriría mucho si dañara a algún animalito del bosque o a sus hermosos árboles.

Las criaturas que habitan el bosque conocen bien lo que es un dragón, han leído cuentos y saben como son. Saben que echan fuego, que no les gusta jugar, que se enfadan por todo, que son feroces, rompen los nidos de los pájaros, se comen los peces pequeños y que siempre, siempre están muy serios. Nadie quiere acercarse al volcán, tienen miedo de molestar al dragón y hacer que se enfade, así que prefieren bordear todo el bosque antes que pasar por allí, y la verdad es que es una pena, porque alrededor del volcán hay unas flores preciosas y la hierba es muy suave.

¡Pobre Buba!, si lo conocieran de verdad no pensarían así y no estaría tan solito para jugar, aunque Buba tiene una gran amiga que ya sabéis quién es.

¡ES LA PRINCESA CARLOTA!

Bien, pues ahora, os contaré como Buba, el dragón mascota de la Princesa Carlota, conoció a su gran amiga.

Un día Carlota paseaba por el bosque y decidió acercarse al volcán y gastarle una broma al dragón. Esperó a que el dragón estuviese dormido, y con barro le pintó todo el cuerpo, para que cuando despertase creyera que estaba muy enfermo. Cuando terminó la broma se escondió tras unos setos y esperó a que el dragón se despertara.

Pasado un rato, el dragón abrió los ojos, se despertó y fue directo a beber agua al lago. Carlota confiaba en que, al verse reflejado en el agua, Buba enfurecería y se enfadaría muchísimo, que rugiría y echaría fuego por la boca. Lo tenía todo planeado, en ese momento le haría una burla y se echaría a correr.

Pero las cosas no sucedieron como Carlota pensaba. El dragón al verse reflejado en el lago se asustó mucho, no comprendía qué le estaba pasando, puso cara de

preocupación y empezó a llorar desconsoladamente. Carlota no sabía si correr o consolar al dragón que en ese momento parecía de todo menos fiero.

Al final, Carlota apenada, salió de su escondite para consolar a Buba que en lugar de rugir le pidió ayuda, le dijo que estaba muy enfermo, que no conocía a nadie y que no sabía que hacer. Carlota le explicó, que había sido una broma. Buba dejó de llorar y le preguntó por qué había hecho algo así, si él nunca había molestado a nadie. También le dijo que no comprendía por qué nadie quería entablar amistad con él.

Carlota le pidió perdón y le prometió que le compensaría por su broma pesada. Y desde entonces se hicieron inseparables, jugaban juntos, corrían aventuras y viajaban a los lugares más recónditos del reino. Desde aquel día Buba se convirtió en el dragón mascota de la Princesa Carlota.

Carlota explicó a todo el reino que Buba no era el fiero dragón que imaginaban. Les dijo que era un dragón muy bueno, que no era agresivo, ni se enfadaba, ni echaba fuego por la boca, y que esa era la razón de que viviese allí solo. La familia del dragón no entendía por qué no se comportaba como las y los demás y le reñían cuando no se enfadaba, ni rugía. Harto e incomprendido decidió irse a vivir al volcán, creyendo que allí todo sería diferente.

Más tarde Carlota pidió a la Maga Luna que reuniera a todas las criaturas del bosque y les explicó lo siguiente:

- Buba el pequeño dragón, no es como las y los demás. Es tierno, tímido y sensible. No hay nada malo en ser sensible y llorar, ser un dragón no impide tener sensibilidad. Los dragones no tienen porqué ser malos. Hay muchas maneras de ser dragón.

El dragón necesita enseñaros algo: **ser diferente no es nada fácil**. Al él le pasa un poco como a los niños y niñas que no viven en el País de los Cuentos al Revés, se cree que los niños tienen que ser de una manera y las niñas de otra. Dicen que los niños tienen que ser brutos, valientes y que no pueden llorar porque los niños no lloran y que las niñas tienen que ser buenas, dóciles y primorosas.

Pero todo el mundo sabe que las niñas también son fuertes y valientes y que los niños también son tiernos y delicados. Aquí en el país de los Cuentos al Revés,

hemos conseguido que todos y todas trabajemos en igualdad, hemos logrado un país más justo donde todas las personas pueden ser como quieran y no tienen que comportarse como dictan las costumbres.

Sin embargo, no podemos desistarnos porque todavía tenemos que conseguir lo mismo con la familia dragona. También esperamos que en otros lugares luchen por ser tan libres y soñadores como nosotros y nosotras, que persigan un mundo más justo donde **niños, niñas, mujeres y hombres bailen, lloren y rían conjuntamente y puedan vivir como iguales.**

La Maga Luna decidió hacer una gran fiesta para el dragón y contarle a todo el bosque cómo era Buba. Nadie quería ir a la fiesta, les daba mucho miedo, pero sucedió algo que les hizo cambiar de opinión.

Un día antes de la fiesta, se rompió el puente que comunicaba las dos partes del bosque con lo que la población quedó dividida, y no podía comunicarse. Además, se iba a tardar mucho tiempo en volver a construirlo, por lo que era un verdadero problema. La Maga Luna le contó a Buba lo que había sucedido y durante la noche, antes de la fiesta, el dragón trabajó duramente y construyó un nuevo puente. Todas las personas vieron cómo lo hacía y comprobaron que el dragón era bueno. Se lo agradecieron inmensamente, así que decidieron ir a la fiesta y pedirle disculpas por haber tenido una opinión errónea sobre él antes de conocerlo. Lo abrazaron y lo aceptaron, aprendieron que no es fácil ser diferente y decidieron que nunca más volverían a prejuzgar a alguien antes de conocerlo.

FIN

Annex 8: Debat contes no tradicional

Per fomentar el debat es podran realitzar preguntes relacionades amb aquestes temàtiques:

- Qui protagonitza el conte? És una dona o un home? Com és?
- Quin és el número de personatges masculins i femenins?
- Quin paper desenvolupa cadascú , qui té major importància?
- Qui realitza les tasques de casa?
- Qui fa les tasques fora de la llar, aquelles remunerades?
- Quins atributs se li atribueix a cada sexe?

Dona	Home
Passivitat	Valentia
Submissió	Valor
Timidesa	Intrepidesa
Docilitat	Agressivitat
Coqueteria	Dominació
Superficialitat	Importància
Bellesa	Aventura
Assistencialisme	Protagonisme
Cura	Intel·ligència
	Coneixement

- L'exteriorització de les emocions, els plors, les alegries, la sensibilitat es dona només en el sexe femení?
- L'activitat pertany al sexe masculí i la passivitat al femení?
- Es menysprea a algun personatge? Aquest es home o dona?
- Com es plantegen els conflictes? Com es solucionen?
- Es fomenta la no violència i la pau?
- Com són les estructures familiars que es mostren?

Annex 9: Targetes trets personals i físics

MORENO/A

ROS/A

CABELL LLARG

CABELL CURT

GRAN

PETIT/A

ALT/A

BAIX/A

ULLS CLARS

ULLS FOSCOS

SIMPATIC

SENSIBLE

<p>OPTIMISTA</p> 	<p>ESPORTISTA</p>
<p>ALEGRE</p> 	<p>INTEL·LIGENT</p>
<p>CARINYÓS/A</p> 	<p>BROMISTA</p>

Annex 10: Alguns exemples de Collarets de l'amistat

Annex 11: Cronograma

	Maig								Juny							
Activitat	5	9	12	16	19	23	26	30	2	6	9	13	16	20	23	27
1: "Jo Soc"																
2: Contes no tradicionals																
3: Bo/Dolent																
4: Situació ideal																
5: Racons I																
6: Accions que es fan a casa																
7: Regal per la mare																
8: "Stop"																
9: Com és la meva mare?																
10: Apreciacions																
11: Sortida I																
12: Racons II: Feines per sexe.																
13: Com és el meu pare?																
14: Cinefòrum																
15: Penjolls de l'amistat																
16: Sortida II																

Annex 12: Làmina I : bo/dolent

Em fa sentir bé:

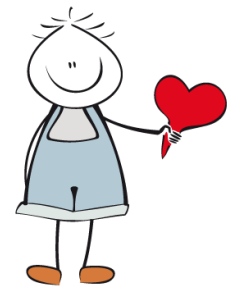
www.colorear-dibujos.com

Em fa sentir malament:

Annex 13: Làmina II: Situació ideal

Dibuixa o relata la teva situació ideal:

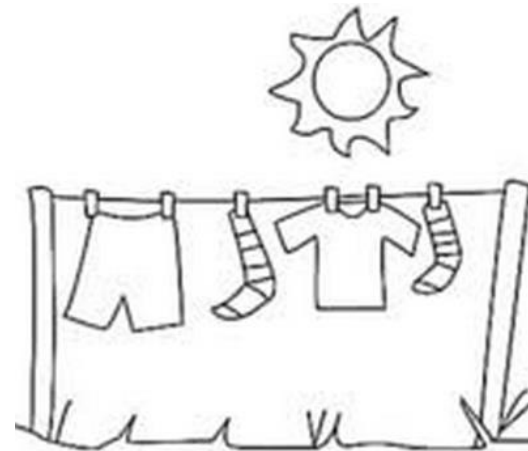
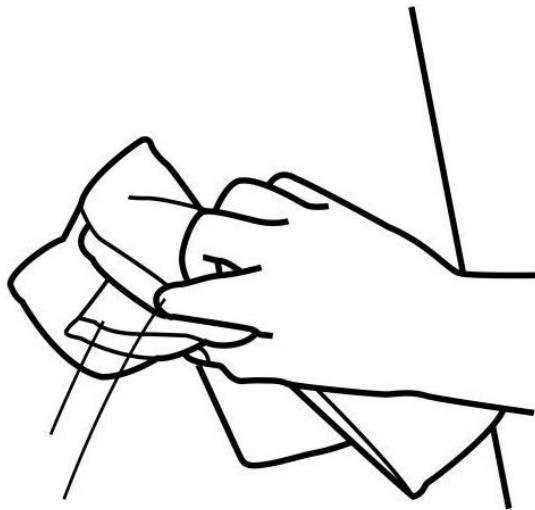
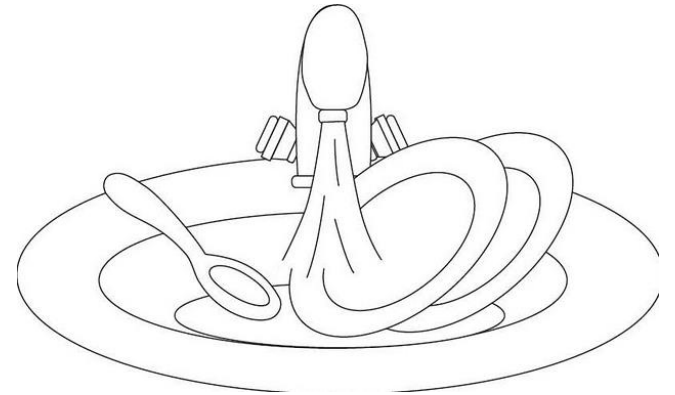
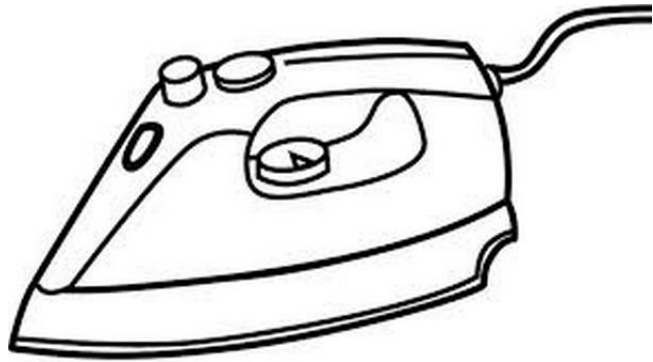

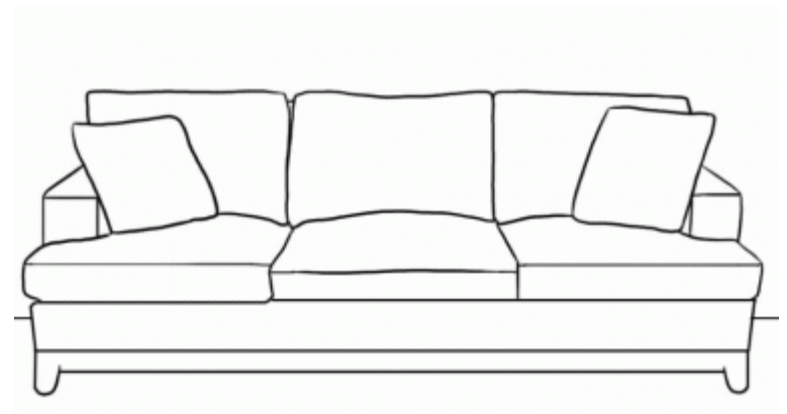
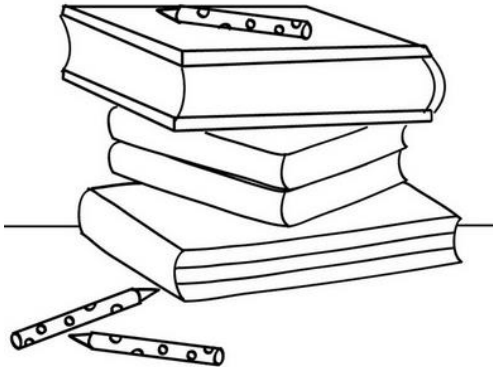
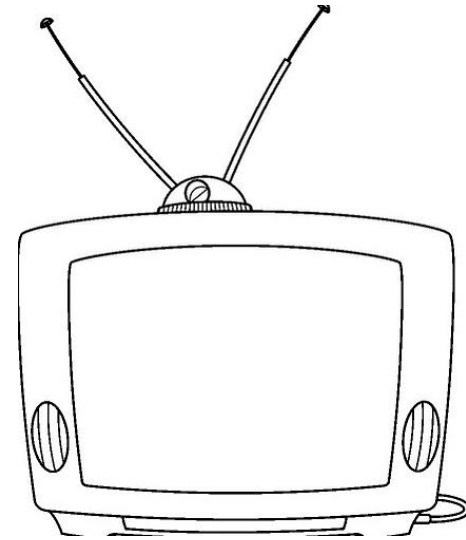
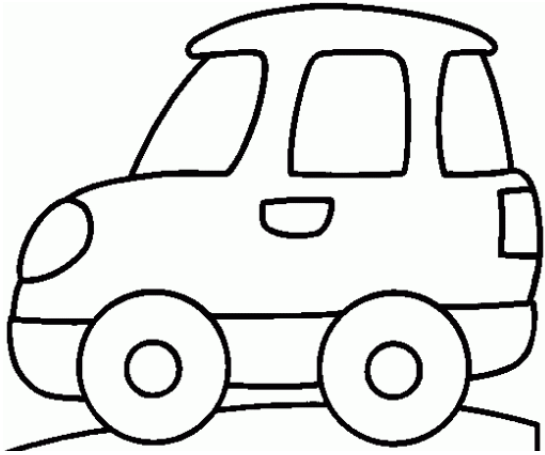
Annex 14: Graella d'observació I

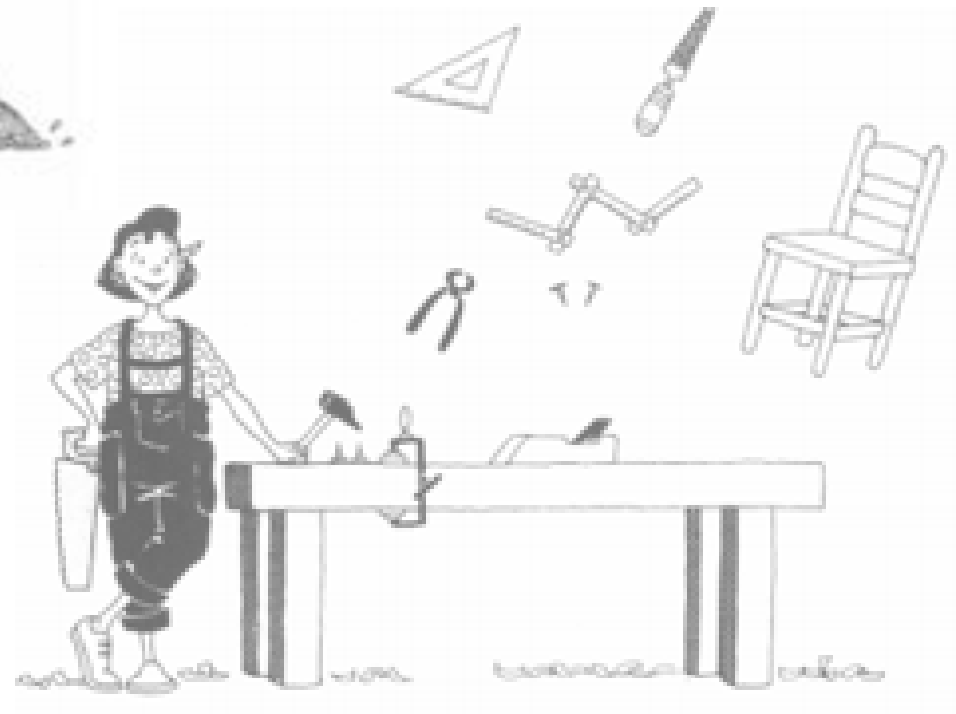
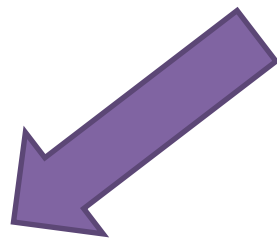
Sessió _ _ _	Assistència	Interès	Participació	Interacció altres/mare	Observacions:
NOM					
Observacions generals:					

Annex 15: Accions que es fan a casa

MARE	PARE	JO	GERMÀ/A

Annex 16: Graella d'observació final

NOM:	Promoure un espai per contribuir a la recuperació de les conseqüències de la situació de violència viscuda: _ _ _						
	Sentiments de culpa	Rols de gènere	Coneixement propi i familiar	Autoconcepte i autoestima	Víncle mare-fill/a	Cooperació i col·laboració	Assertivitat: Pau i no violència.
Puntuació:							
Observacions:							
Valoració general:							